

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Viktoria Jeppsson

Den förtäckta möjligheten att tvångsadoptera ett familjehemsplacerat barn

En rättssäkerhetsstudie av den sociala tvångslagstiftningen för barn

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Titti Mattsson

Termin för examen: Period 1 HT 2020

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Avgränsningar	8
1.4 Metod	11
1.5 Material	13
1.6 Forskningsläge	15
1.7 Disposition	17
2 SAMSPLET MELLAN CIVILRÄTT OCH OFFENTLIGRÄTT I FRÅGA OM MÖJLIGHETEN TILL TVÅNGSADOPTION	19
3 RÄTTSSÄKERHET SOM UTGÅNGSPUNKT	22
3.1 Rättssäkerhetens innebörd	22
3.1.1 Formell rättssäkerhet	24
3.1.2 Legalitetsprincipens betydelse i rättssäkerhetssammanhang	25
3.1.3 Materiell rättssäkerhet	26
3.1.4 Proportionalitetsprincipens betydelse i rättssäkerhetssammanhang	27
3.2 Avslutande kommentar	29
4 CENTRALA RÄTTIGHETER OCH BEDÖMNINGSUTGÅNGSPUNKTER	30
4.1 Barnets bästa – en grundläggande utgångspunkt vid bedömning	30
4.1.1 Barnets bästa i barnkonventionen	31
4.1.2 Barnets bästa i LVU och FB	32
4.2 Rätten till familj och föräldrar – en viktig utgångspunkt för avvägning	33
4.2.1 Rätten till skydd för privat- och familjeliv i EKMR	33
4.2.2 Rätten till skydd för familj i barnkonventionen	34

4.3	Avslutande kommentar	35
5	FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR VÅRDNADSÖVERFLYTTNING ENLIGT LVU	36
5.1	Återförening som målsättning med tvångsvård av barn	36
5.2	Vårdnadsöverflyttning till familjehemsföräldrarna enligt 6 kap. 8 § FB	37
5.2.1	Inget krav på samtycke	39
5.2.1.1	NJA 2014 s. 307	40
5.2.1.2	Hovrätten över Skåne och Blekinge län, mål nr T 3004-07	40
5.2.2	Rättsliga konsekvenser av en vårdnadsöverflyttning	41
5.3	Avslutande kommentar	42
6	AVSAKNADEN AV TVÅNGSADOPTION I SVENSK LAGSTIFTNING	43
6.1	Föräldrabalkens reglering av adoption	43
6.1.1	Samtyckeskrav	43
6.1.2	Lämplighetskrav	44
6.1.3	Rättspraxis	45
6.1.3.1	NJA 1987 s. 116	45
6.1.3.2	NJA 1987 s. 628	46
6.2	Bakgrund till avsaknaden av en offentlighetsrättslig reglering av tvångsadoption	47
6.3	Avslutande kommentar	48
7	NORGE	49
7.1	Gemensamma utgångspunkter inom barnskyddsregleringen i svensk och norsk rätt	49
7.2	Regleringen av fråntagandet av föräldraansvaret och tvångsadoption	50
7.3	Tvångsadoption	51
7.3.1	Förutsättningarna för tvångsadoption i § 4-20 bvl.	51
7.3.1.1	Tidigare reglerings betydelse för dagens reglering	52
7.3.1.2	Rt. 1982 s. 1687	53
7.3.2	Beaktande av en icke vårdnadshavande föräldrar i mål om tvångsadoption	54
7.4	Införandet av öppen adoption	54
7.5	Avslutande kommentar	55
8	AVSLUTANDE DISKUSSION	56
8.1	En förtäckt möjlighet till tvångsadoption	56
8.2	Konsekvenser av en offentlighetsrättsligt reglerad möjlighet till tvångsadoption	63

8.3 Avslutande kommentar	67
9 AVSLUTANDE REFLEKTION	68
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	69
Offentligt tryck	69
Litteratur	69
Lagkommentarer	72
Övrigt	72
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	73

Summary

There is no legal possibility to forcibly adopt a child who has been placed in a foster home in accordance with public law in Sweden. The most intrusive measure that public authorities can take within the framework of The Care of Young Persons Act is a transfer of legal custody from the child's biological parents to the foster parents. The civil law regulation in the Parental Code is intended to regulate relationships between the children and their parents and/or guardians and is important in relation to compulsion measures concerning children.

This thesis aims to examine and clarify in which respects the interaction between public law and civil law is deficient and enables a transfer of legal custody that can lead to a forced adoption of children. To respond to the purpose and questions of this thesis, the legal dogmatic method has been used to examine the law and identify in which respects the regulation is deficient. This thesis examines the law from a legal certainty perspective and therefore the thesis is also based on a legal analytical method. To put the Swedish regulation in contrast to another legal system's solution to similar issues, the thesis provides a legal outlook on Norwegian forced adoption regulations.

The aim of compulsory care is for children who are forcibly taken into care to be reunited with their biological parents if conditions are stable enough in the future. Transfer of legal custody is a forcible measure that is taken when a reunification does not seem to be possible in the foreseeable future. However, a transfer of legal custody does not mean that all legal relations are separated between the child and the biological parents. Adoption, on the other hand, is an absolute measure that separates all legal relations between the child and its parents. Adoption is an option that requires consent, and it is therefore regulated within the framework of civil law. This means that it is a measure that cannot be taken by compulsion. However, a transfer of legal custody makes it possible for foster parents to consent to adoption, despite

defaulted agreement from the biological parents. Taking forcible measures in relation to children entails an extremely large interference by public law in several fundamental individual rights. Among these rights, the right to family life and the best interests of the child are two of the rights that most clearly become important when a child is deprived of his or her parents, and the parents are deprived of their child. In such intervention measures, it is of great importance that interventions are legally assured. Due to the importance of legal certainty, the thesis is based on a perspective of legal certainty.

Both the preparatory work and the doctrine have stated that there is a possibility of circumventing the legislation that enables an adoption. It has also stated that this is not the purpose of the regulation. Due to the lack of case law, it can be understood that there are no problems with the regulation in practice. However, this thesis states that the possibility exists and that it is an actual issue from a perspective of legal certainty. When comparing the Swedish and Norwegian regulation, certain similarities were distinguished. Norway also had an uncertain regulation regarding in which cases adoption could be taken. Norway addressed the problem by regulating forced adoption in public law legislation. Such an alternative in Sweden would have increased legal certainty to some extent but does not detract from the fact that there is still an opportunity to circumvent the legislation.

The conclusion drawn from the purpose and questions of this thesis is that there is an opportunity to go through with an adoption against the biological parents' will even though there is a lack of such opportunity in the public law regulation. Although it does not seem to be a problem regarding the lack of case law, there is still a legally uncertain regulation. Extensive investigative work is required to address the issue of legal certainty regarding the interaction between public law and civil law regulation. The reason being the interaction between the different legislations.

Sammanfattning

Det finns ingen offentlighetsrättsligt reglerad möjlighet att tvångsadoptera ett familjehemsplacerat barn i Sverige. Den mest ingripande åtgärden som offentliga myndigheter och organ kan vidta inom ramen för lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga är en vårdnadsöverflyttning från barnets biologiska föräldrar till familjehemsföräldrarna. I fråga om tvångsvård av barn är den civilrättsliga regleringen i föräldrabalken (1949:381) som avser att reglera förhållandet mellan barnet och dess föräldrar och/eller vårdnadshavare följaktligen av väsentlig betydelse.

Framställningen syftar således till att utreda och klargöra i vilka avseenden som samspelet mellan offentlighetsrätt och civilrätt brister och möjliggör att en vårdnadsöverflyttning i förlängningen kan leda till att ett barn tvångsmässigt adopteras. För att besvara uppsatsens syfte och frågeställningar har den rättsdogmatiska metoden använts för att utreda gällande rätt och identifiera i vilka avseenden som regleringen brister. Uppsatsen undersöker gällande rätt utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv och därför utgår även uppsatsen från en rättsanalytisk metod. En rättslig utblick har även gjorts i förhållande till den norska regleringen som avser tvångsadoption för att sätta den svenska regleringen i relation till hur en annan rättsordning har löst liknande problem.

Målet med tvångsvård är att barn som tvångsomhändertas ska återförenas med sina biologiska föräldrar om förutsättningarna i framtiden finns. En vårdnadsöverflyttning är däremot en tvångsåtgärd som vidtas när en återförening inte tycks vara möjlig inom en överskådlig framtid. En vårdnadsöverflyttning innebär emellertid inte att alla rättsliga band avskiljs mellan barnet och föräldrarna. Adoption är däremot en absolut åtgärd som avskiljer alla rättsliga band. Adoption kan inte vidtas med hjälp av tvång utan kräver samtycke och regleras därför inom ramen för den civilrättsliga lagstiftningen. En vårdnadsöverflyttning möjliggör emellertid i förlängningen att familjehemsföräldrarna

har möjlighet att ensidigt samtycka till adoption, trots att de biologiska föräldrarna motsätter sig det. Att vidta tvångsmässiga åtgärder av barn innebär emellertid ett oerhört stort offentligrättsligt ingrepp i flera grundläggande enskilda rättigheter. Bland annat är rätten till familjeliv och barnets bästa två av de rättigheter som allra tydligast får betydelse när ett barn fråntas sina föräldrar, och föräldrarna fråntas sitt barn. Vid sådana ingripande åtgärder är det av allra största vikt att ingreppen är rättssäkra. Med hänsyn till vikten av rättssäkerheten belyses följaktligen uppsatsen ur ett rättssäkerhetsperspektiv.

Både förarbeten och doktrin har konstaterat att det finns en möjlighet att kringgå lagstiftningen och därmed möjliggöra en adoption, men att det inte är syftet med regleringen. Mot bakgrund av en avsaknad av rättspraxis kan det vidare tolkas som att kringgåendet av lagstiftningen inte inneburit några problem i praktiken. Uppsatsen konstaterar dock att möjligheten finns och att det är ett faktiskt problem ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Vid en utblick och jämförelse med den norska regleringen kan vissa likheter urskiljas eftersom Norge tidigare haft en oklar reglering avseende i vilken fall som en adoption kan vidtas inom ramen för den offentliga rätten. Däremot har Norge hanterat problemet genom att reglera tvångsadoption i den offentligrättsliga lagstiftningen. En reglering av tvångsadoption som ett alternativ i Sverige hade ökat rättssäkerheten i viss mån, men fråntar inte det faktum att det fortsatt finns en möjlighet att kringgå lagstiftningen.

Slutsatsen som dragits mot bakgrund av uppsatsens syfte och frågeställningar är att det finns en möjlighet att i praktiken genomföra en adoption mot föräldrarnas vilja, trots en avsaknad av en sådan offentligrättslig reglering. Trots att det inte verkar som det är något egentligt problem med hänsyn till avsaknaden av rättsliga avgöranden, är det däremot ett faktum att det är en rättssäker reglering. Hur rättssäkerhetsproblematiken skulle kunna lösas avseende samspelet mellan den offentligrättsliga och den civilrättsliga regleringen hade däremot krävt ett mycket omfattande utredningsarbete på grund av det betydande samspelet mellan de olika lagstiftningarna.

Förord

Äntligen! Nu är tiden äntligen inne för mig att ta min efterlängtnade juristexamen. Det är med en gnutta vemod och rädsla som jag nu lämnar universitet och Lund bakom mig. Det finns så många människor som jag har stött på längs vägen som har bidragit till att tiden i Lund varit fantastisk. Främst vill jag rikta min tacksamhet till de tre personer som har kommit att betyda så mycket för mig; Lina, Emelie och Dalia. Jag kan inte föreställa mig dessa 5 åren utan er. Jag har verkligen funnit bästa vänner för livet!

Jag vill även rikta ett stort tack till min handledare Titti Mattsson som alltid peppat och varit behjälplig med goda råd och värdefulla insikter i alla lägen under processen med uppsatsen.

De sista veckorna av uppsatsskrivandet blev inte riktigt som jag hade tänkt mig då jag drabbades jag av en sorg som kommer vara med mig resten av livet. Nu tänker jag ta min examen, och det gör jag för dig och för allt som du har gjort för mig, älskade lilla mormor!

Det allra största tacket vill jag rikta till min familj; Mor, Far, och Annie. Tack för er gränslösa kärlek och stöttning genom livet, i både vått och torrt samt i stort och smått. Det är en ynnest att jag får ha er som familj! Till sist vill jag tack min bättre hälft, Sebbe, som är den som outtröttligt har fått stå ut med alla mina nervsammanbrott och många och sena timmar framför datorn eller med näsan i böckerna. Tack för att du alltid peppar och tror på mig. Ditt stöd är ovärderligt!

Viktoria Jeppsson

Helsingborg, den 20 december 2020

Förkortningar

1953 års barnevernlov	Lov om barnevern 17 juli 1953 nr. 14
Adl.	Lov om adopsjon av 16 Juni 2017 nr. 48
Barnkonventionen	Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter
Bl.	Lov om barn og foreldre av 8. April 1981 nr.7
Bvl.	Lov om barneverntjenster av 17. Juli 1992 nr. 100
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FB	Föräldrabalk (1949:381)
FN	Förenta nationerna
HD	Högsta domstolen
LVM	Lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall
LVU	Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
NOU	Norges Offentlige Utredningar
Ot.prp	Odelstingsproposisjon
Prop.	Regeringens proposition
RF	Regeringsform (1974:152)
Rt.	Norsk Retstidende
SoL	Socialtjänstlag (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I Sverige är det föräldrarna som innehar det främsta vårdnads- och omsorgsansvaret för sina barn.¹ Samhället har i vissa situationer ett direkt inflytande över relationen mellan barn och föräldrar i syfte att trygga goda levnadsvillkor för barn som inte får det tillgodosett av sina föräldrar i sin hemmiljö.² I Sverige omhändertas varje år flera tusentals barn och placeras i samhällets regi av olika anledningar. En del placeras i frivilliga former med stöd av socialtjänstlagen (2001:453)³, medan andra placeras genom tvång med stöd av lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga⁴. Majoriteten av de tvångsplacerade barnen placeras i familjehem med stöd av 2 § LVU på grund av brister i hemmiljön.⁵

Ibland kan det vara till barnets bästa att ett barn stannar kvar i familjehemmet eftersom barnet rotat sig där och känner stark trygghet och stabilitet i familjehemmet. I sådana fall kan en tvångsmässig vårdnadsöverflyttning vara ett alternativ.⁶ Om en vårdnadsöverflyttning vidtas förlorar föräldrarna det rättsliga vårdnadsansvaret över barnet till förmån för familjehemsföräldrarna.⁷ I Sverige finns däremot ingen möjlighet att tvångsadoptera ett barn mot en förälders vilja enligt den offentlighetslagstiftningen i LVU. Den enda möjligheten till adoption regleras i föräldrabalken (1949:381)⁸ och kan inte genomföras utan vårdnadshavarnas samtycke. Det går därmed att urskilja ett samspel mellan offentlighetslagstiftning och civilrätt. Frågor som är väsentliga att ställa sig är vad som händer när en förälder förlorar vårdnaden om sitt barn genom ett tvångsmässigt beslut och någon annan tar över vårdnadsansvaret? Finns

¹ Mattsson (2002) s. 53.

² Mattsson (2002) s. 56 f.

³ Vidare SoL.

⁴ Vidare LVU.

⁵ Socialstyrelsen (2020).

⁶ Prop. 1981/82 s. 39 f.; Mattsson (2010) s. 104.

⁷ Mattsson (2010) s. 115.

⁸ Vidare FB.

det en risk att föräldrarna permanent förlorar alla rättsliga skyldigheter och rättigheter i förhållande till sitt barn, trots en icke reglerad möjlighet till tvångsadoption enligt svensk rätt?

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att utreda och klargöra i vilken mån den offentligrättsliga lagstiftningen som avser tvångsvård av barn i förlängningen kan skapa en möjlighet att besluta om adoption enligt de civilrättsliga reglerna avseende adoption i FB. Framställningens syfte är vidare att undersöka regleringen mot bakgrund av ett rättssäkerhetsperspektiv.

Som ett led i att uppfylla uppsatsens syfte kommer en huvudsaklig frågeställning besvaras.

- I vilka avseenden kan samspelet mellan offentligrättslig och civilrättslig reglering brista så att det möjliggör en i praktiken tvångsmässig adoption? Och på vilket sätt påverkar regleringen i sin tur rättssäkerheten?

Ytterligare frågeställningar måste i sammanhanget utredas och besvaras för att få en djupare förståelse för problematiken som den huvudsakliga frågeställningen avser att besvara.

- Hur hade en reglerad möjlighet till tvångsadoption i den offentligrättsliga lagstiftningen påverkat rättssäkerheten?
- Vilka intresseavvägningar aktualiseras vid offentligrättsliga ingripanden som rör barn?
- Hur ser regleringen av tvångsadoption ut i Norge?

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen kommer med hänsyn till syftet endast att behandla och utreda möjligheten till tvångsmässig adoption av familjehemsplacerade barn som blivit omhändertagna med stöd av LVU. Med hänsyn härav kommer inte frivillig

vård enligt SoL att behandlas. Tvångsadoption ska i denna framställning förstås som en adoption som sker mot en förälders vilja. Frivilliga adoptioner av familjehemsplacerade barn kommer därmed inte att utredas eller beaktas, med anledning av att det i sådana fall finns ett samtycke från föräldrarna.⁹ Tvångs-adoptioner av styvbarn, så kallade styvbarns-adoptioner, kommer däremot inte att behandlas eftersom sådana adoptioner inte är hänförliga till LVU-regleringen.

Med hänsyn till de intresseavvägningar som aktualiseras vid vårdnadöverflyttning och adoption kommer uppsatsen endast att behandla och utgå från tvångsvård som vidtagits med stöd av 2 § LVU. Vid beslut om tvångsvård enligt 2 § LVU är föräldrarnas oförmåga att inte ta hand om sitt barn eller brister i barnets hemmiljö anledningen till tvångsbesluten. Vid ett tvångsomhändertagande enligt 2 § LVU är det främst barnet och föräldrarnas intressen som därmed är av betydelse. En redogörelse av förutsättningarna för inledande av vård kommer därmed vara mycket begränsade eftersom syftet med uppsatsen inte är att behandla till själva omhändertagandet eller varför ett omhändertagande vidtas. Av vikt är således endast vetskapen om att det inte handlar om barnets egna beteende som är avgörande för vården utan att barnet riskerar att fara illa på grund av föräldrarnas oförmåga att ta hand om sitt barn eller på grund av brister i hemmet som är i direkt koppling till föräldrarna.

Uppsatsen kommer att anlägga ett rättssäkerhetsperspektiv med anledning av rättssäkerhetens centrala och grundläggande betydelse i förhållande till offentlighetsrättsliga ingripanden.¹⁰ Rättssäkerheten är, som kommer framgå, ett mycket omfångsrikt begrepp som är svårt att definiera och som tycks innehålla olika förutsättningar beroende på vem som får frågan. Med anledning därav reserveras framställningen till att inte inkludera alla typer av utgångspunkter. Exempelvis kommer inte principen om likhet inför lagen att behandlas, som i och för sig är en mycket central rättssäkerhetsprincip. Anledningen till avgränsningen inom rättssäkerhetsbegreppet är på grund av att det finns

⁹ Se 4 kap 8 § FB.

¹⁰ Se Zila (1990) s. 284 f., Staaf (2005) s. 23 f.

vissa rättssäkerhetsutgångspunkter som är av större betydelse för diskussionen i uppsatsen än andra och därför har framställningen begränsats till att endast behandla en del av dessa utgångspunkter.

Med anledning av att framställningen avser att undersöka vilka intresseavvägningar som är aktuella i förhållande till syftet så kommer två internationella rättighetskonventioner vara av särskilt stor vikt. Dessa är Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter¹¹ och Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna¹². Båda konventionerna har ställning som svensk lag och kommer därför att både tjäna ledning i förhållande till tolkning samtidigt som de är gällande rätt.¹³ Barnkonventionen innehåller rättigheter som tillkommer barn och är följaktligen intressant i förhållande till det övergripande ämnesvalet, dvs. tvångsvård av barn. Alla barnkonventionens artiklar kommer med anledning av uppsatsens omfattning inte att behandlas. Endast ett urval av de artiklar som är mest relevanta och nära förknippade med uppsatsens ämne kommer att behandlas och diskuteras. EKMR behandlas på grund av artikel 8 som reglerar rätten till privat- och familjeliv som tillkommer både barn och föräldrar samt på grund av att EKMR reglerar det rättsliga förhållandet mellan staten och enskilda. Frågor som aktualiseras när en offentlig myndighet ska ingripa i vårdnaden om ett barn, och ärenden som rör tvångsadoption är därmed nära förknippade med frågor som rör rätten till familjeliv.

En adoption innebär förändrade familjerättsliga verkningar mellan barnet och de biologiska föräldrarna, men även mellan barnet och adoptivföräldrarna.¹⁴ De familjerättsliga konsekvenser som följer av en adoption, som exempelvis arvsrätten etc., kommer inte att behandlas inom ramen för framställningen. Värt att poängtera är att en överflyttning av vårdnaden visserligen också är en familjerättslig konsekvens. Syftet med framställningen är emellertid att den

¹¹ Vidare barnkonventionen.

¹² Vidare EKMR.

¹³ Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna & lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

¹⁴ Se 4 kap 21–22 §§ FB.

ska ha en socialrättslig utgångspunkt och eftersom vårdnaden är av central betydelse för den socialrättsliga frågeställningen kommer vårdnaden således att behandlas.

Som framkommer av uppsatsens syfte kommer endast adoption av barn behandlas. Begreppet *barn* kommer genomgående användas när det talas om personer under 18 års ålder som ett led i barnkonventionens definition av att ett barn är en person som är under 18 år.¹⁵

1.4 Metod

Som ett led i att besvara uppsatsens syfte och frågeställningar kommer den *rättsdogmatiska metoden* att användas i de deskriptiva delarna. Metoden kommer således att användas och motiveras av att svaren söks i sedvanliga rättskällor så som lagstiftning, förarbeten, doktrin och praxis.¹⁶ Metoden kännetecknas och karaktäriseras genom att den har till uppgift att rekonstruera ett rättssystem genom att systematisera, beskriva och tolka gällande rätt.¹⁷ Ett sätt att se på metoden är som ett verktyg som kan användas för att skapa ny kunskap och öka medvetandet i rätten.¹⁸ Rättsdogmatikens syfte är således inte att förklara hur den fysiska verkligheten är beskaffad, utan endast svara på frågor om hur gällande rätt ser ut.¹⁹ Rättsdogmatiken intar därför ett inomrättsligt perspektiv på gällande rättsordning och är en metod för att svara på frågan *hur* ett problem bör lösas rent rättsligt. En framställning som utgår från en rättsdogmatisk metod inleds först och främst med att identifiera vad det juridiska problemet är för att sedan undersöka med hjälp av vilka lagar och bestämmelser som kan användas för att lösa det juridiska problemet.²⁰ Rättsdogmatiken är därför inte ett ändamålsenligt verktyg för vidare kunskapsintressen än just innehållet i gällande rätt.²¹ Den rättsdogmatiska metoden tycks

¹⁵ Artikel 1 barnkonventionen; se 9 kap. 1 § FB.

¹⁶ Kleinman (2018) s. 21.

¹⁷ Olsen (2004) s. 111.

¹⁸ Rejmer (2017) s. 276.

¹⁹ Olsen (2004) s. 117.

²⁰ Rejmer (2017) s. 277.

²¹ Olsen (2004) s. 117.

i detta avseende inte kunna erbjuda tillräckligt med analysmaterial i förhållande till uppsatsens syfte.

Som ett ytterligare led i att uppfylla uppsatsens syfte är det nödvändigt att till viss del röra sig utanför den rättsdogmatiska metoden. Med hänsyn till att den rättsdogmatiska metoden förknippas med en rekonstruktion av gällande rätt innebär det också att rättsdogmatiken begränsas genom maktutövning och beslutsfattande av lagstiftare och domstolar.²² För ett mer dynamiskt förhållningssätt har uppsatsen därför vidare utgått från en *rättsanalytisk metod* för att möjliggöra en analys och en diskussion av materialet utifrån värderingar som är allmänt erkända i samhället, nämligen rättssäkerheten. Metoden syftar till att ge svar på andra frågor än enbart ”vad gäller” som är den fråga som den rättsdogmatiska metoden ställer sig. En rättsanalytisk syn uppfattar dessutom argumentationen som betydligt friare och ser rättssystemet som öppet, vilket gör att det inte sällan saknas ett rätt svar.²³

Den rättsanalytiska metoden möjliggör även jämförelser med utländsk rätt, utan att dessa jämförelser bidrar till uppgiften att fastställa den utländska gällande rätten. Syftet med en sådan utländsk utblick kan vara att tillgodose ett kunskapsintresse och kan användas i framställningen för att ge en bredare insikt och förståelse för uppsatsens syfte.²⁴ I uppsatsen kommer således norsk rätt att studeras och belysas avseende möjligheten att tvångsadoptera ett barn. En sådan framställning ska följaktligen inte förstås som motsvarande en komparativ studie. Jämförelserna med norsk rätt ska endast tjäna i belysande och klargörande syfte. Den rättsliga utblicken görs i syfte att ge exempel på hur en annan rättsordning har löst liknande problem.²⁵

²² Jareborg (2004) s. 4.

²³ Sandgren (2015) s. 47.

²⁴ Sandgren (2015) s. 47.

²⁵ Se avsnitt 7.

1.5 Material

Mycket av det material som har använts i framställningen är i enlighet med den rättsdogmatiska metoden eftersom uppsatsen bygger på en studie av gällande rätt och dess utformning. Således har lagtext, förarbeten, doktrin och praxis utgjort största delen av materialet för uppsatsen.²⁶

Doktrin har varit en stor del av det material som framställningen grundar sig på för att fastställa gällande rätt. Doktrin har även använts i syfte att erhålla en mer nyanserad och tydligare bild av hur gällande rätt ska tolkas. Även Barnrättskommitténs allmänna kommentarer har använts i syfte för att ge vägledning för hur barnkonventionens artiklar, som också är gällande rätt, ska tolkas och förstås.

Framställningen kommer att utgå från ett stort antal förarbeten både SOU-utredningar som lett till propositioner, och propositionerna i sig självt. I vissa hänseenden har dock framställningen utgått från SOU-utredningar som inte har lett till efterföljande proposition eller lagstiftning. SOU 2015:71 – *Barns och ungas rätt vid tvångsvård* har inte lett till proposition eller lagstiftning i, för framställningen, relevanta delar.²⁷ SOU-utredningar spelar en viktig roll i lagstiftningsarbetet, men kan till viss del ifrågasättas som en rättskälla. Ifrågasättandet grundar sig på att det enbart är ett utredande betänkande. Det betyder att det inte är något lagförslag, vilket innebär att enbart delar eller inga delar alls, leder till faktisk lagstiftning. De utredningar som lett till efterföljande proposition bör värderas högre än en utredning som inte lett till det. Däremot så har de delar i en SOU som hänför sig till redogörelser av gällande rätt ett högt värde som rättskälla, oberoende av om utredningen blir till en efterföljande proposition. Även analysen av principiella frågor i SOU-utredningarna kan få stor betydelse för rättstillämpningen, trots att det inte lett till lagstiftning.²⁸ Med hänsyn till SOU-betänkandenas förhållandevis stora betydelse har därför SOU 2015:71 använts som en källa i framställningen. SOU

²⁶ Se avsnitt 1.4.

²⁷ Delar av SOU 2015:71 har lett till prop. 2020/21:35.

²⁸ Bengtsson (2011) s. 778 f.

2015:71 är till sin karaktär en omfattande och grundlig utredning. Därav har mycket lämplig information om gällande rätt kunnat hämtas via utredningen.

I förhållande till den utgångspunkt och perspektiv som uppsatsen har anlagt har Annika Staafs doktorsavhandling inom rättssociologi: *Rättssäkerhet och tvångsvård* varit av stor betydelse. Hennes framställning fokuserar på rättssäkerheten i förhållande till lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall²⁹, dvs. tvångsvård av missbrukare. Det innebär alltså en annan utgångspunkt än vad uppsatsen har. Staafs avhandling är likväl av stor betydelse för uppsatsens syfte eftersom LVM och LVU rör sig inom samma rättsområde, nämligen socialrätt och ännu mer konkret – tvångsvård. I sammanhanget är det emellertid viktigt att reservera sig för att de rättssäkerhetsavvägningar som görs inom LVM respektive LVU kan se olika ut, mot bakgrund av att det aktualiseras avvägningar av olika intressen. Det som däremot är en väsentlig likhet som är av stor betydelse i fråga om rättssäkerhet är att det handlar om enskilda individer som drabbas av statens ingripanden. Således är Staafs framställning om rättssäkerhet av betydelse för uppsatsen. Staaf belyser inte enbart vilka kriterierna är för en rättssäker vård, hon belyser även hur rättssäkerheten ska upprätthållas i förhållande till tvångsvård samt vilka generella värden som är av vägande betydelse.

Det finns en stor avsaknad av vägledning i rättspraxis i förhållande till den problematiken som uppsatsen avser att undersöka. Rättspraxis avseende bedömning av om en vårdnadsöverflyttning ska ske finns till viss del, där något exempel har behandlats i uppsatsen. Det finns däremot inga prejudicerande fall som avser möjligheten att adoptera ett familjehemsplacerat barn efter en genomförd vårdnadsöverflyttning med stöd av LVU. Det finns däremot viss praxis som behandlar betydelsen av en icke vårdnadshavande förälders inställning mot en adoption, exempelvis NJA 1987 s. 116 och NJA 1987 s. 628. Fallen avser styvbarnsadoption, men resonemangen har även en funktion och betydelse i förhållande till en förälder som blivit av med vårdnaden genom en

²⁹ Vidare LVM.

vårdnadsöverflyttning. Med hänsyn till det har rättsfallen använts i vägledande syfte även i förhållande till uppsatsens syfte.

Ett hovrättsfall, Hovrätten över Skåne och Blekinge län, mål nr T 3004-07, har tagits upp i framställningen. Praxis från underrätterna har inte lika högt värde inom rättskällehierarkin som avgöranden från Högsta domstolen³⁰. Däremot finns det väldigt lite vägledande praxis på området och förekommande hovrättspraxis har därför varit av betydelse för resonemang kring avvägningar som gjorts vid rättstillämpningen. Tolkningen som Hovrätten har gjort är ett förtydligande av gällande rätt och därför av betydelse för framställningen.

I Norge finns det däremot vägledande rättspraxis på området, där Rt 1982 s. 1687 har varit det mest bidragande för regleringen av tvångsadoption. Rättsfallet har gett upphov till ändrad lagstiftning och har därför använts som vägledande i framställningen av den norska regleringen av tvångsadoption. Även annan prejudicerande praxis finns i förhållande till införandet av öppen adoption. I syftet att göra en utländsk utblick till norsk rätt har det varit nödvändigt att, utöver rättspraxis, både se till norsk lagtext, förarbeten och doktrin. Det har, som ett led i jämförelserna, varit nödvändigt att fastställa gällande rätt, men syftar inte till att göra det inom ramen för den rättsdogmatiska metoden eftersom metoden använts för fastställandet av svensk rätt som är utgångspunkten för uppsatsen.

1.6 Forskningsläge

Det finns ett stort urval av material som behandlar LVU:s olika moment och delar. Ett betydande bidrag är professor Pernilla Leviner och professor Tommy Lundström, som tillsammans ställt samman boken *Tvångsvård av barn och unga - rättigheter, utmaningar och gränzoner*. I boken har flertalet författare bidragit till sammanlagt 13 kapitel som på olika sätt berör tvångs-

³⁰ Vidare HD.

vård av barn enligt LVU. Professor Titti Mattsson har gjort omfattande forskning på området och har publicerat flertalet centrala bidrag. Särskilt kan hennes doktorsavhandling *Barnet och rättsprocessen – rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård* nämnas samt hennes forskningsstudie *Barnet som subjekt och aktör – en rättslig studie om barn i familjehem* som redogör för barnet som ett eget rättssubjekt med egna rättigheter inom tvångsvården.

Mycket av det material som finns att tillgå fokuserar emellertid på att undersöka barnet och dess rättsliga ställning, under vilka förutsättningar som tvångsvård ska beredas samt hur vården ska bedrivas. Materialtillgången avseende de situationer och de olika avvägningar som förekommer längre in i den pågående vården är inte lika omfattande. Exempelvis behandlas vårdnadsöverflyttning i en mer begränsad omfattning i doktrin. I de fall som vårdnadsöverflyttning behandlas är det ofta som en del i ett större sammanhang, likaså i förarbeten. Anledningen till det begränsade utrymmet för sådan framställning torde bero på att vårdnadsöverflyttning som ett rättsligt institut ska ses som ett undantag. Den mer restriktiva tillämpningen av institutet medför att det är prövat i en mer begränsad omfattning i domstol vilket också kan vara anledningen till att det berörs i mindre omfattning i doktrin och förarbeten. Titti Mattsson har i sin avhandling *Rätten till familj inom barn- och ungdomsvården* tillägnat ett kapitel till en redogörelse för tillämpningen av vårdnadsöverflyttning. Hennes framställning ger ett bredare perspektiv genom att se rätten till en familj samt barns självständiga rättigheter i enlighet med grundläggande rättighetsdokument så som EKMR och barnkonventionen.

I fråga om samspelet mellan offentlighetsrättens vårdnadsöverflyttning och det civilrättsliga alternativet med adoption har Titti Mattssons framställning om vårdnadsöverflyttning, liksom professor Anna Singers bidrag *Barnets bästa – om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, varit av betydelse. I fråga om tvångsadoption finns det däremot mycket begränsat material. Anledning till den begränsade tillgången på material är på grund av att tvångs-

option inte regleras i Sverige. I viss litteratur avseende adoption har tvångs-adoption nämnts som en allt för ingripande åtgärd som Sverige tagit avstånd från. Vidare diskussioner har däremot inte gjorts.³¹ Även vissa förarbeten konstaterar att tvångs-adoption inte är förenligt med demokratiska principer och juridiska traditioner inom svensk rätt.³² Trots att förarbeten har konstaterat att det finns en möjlighet att kringgå den offentligrättsliga lagstiftningen och ansöka om adoption via den civilrättsliga regleringen, har varken doktrin, praxis eller förarbeten diskuterat något ingående hur ett sådant problem ska hanteras eller vad det får för konsekvenser om det uppkommer.

Anledningen till att norsk rätt har studerats är på grund av att det finns betydligt mer norskt material som behandlar frågan avseende tvångs-adoption och Norges motsvarighet till vårdnadsöverflyttning samt hur dessa åtgärder förhåller sig till varandra. I professorn Lena R.L Bendiksens doktorsavhandling *Barn og langvarige fosterhjems plasseringer – foreldreansvar og adopsjon*, görs bland annat ingående analyser och konstateranden av tvångs-adoption i förhållande till möjligheten att frånta föräldrarna vårdnaden.

1.7 Disposition

Framställningen består av totalt nio avsnitt varav det första består av förevärande inledningsavsnitt. Avsnitt två avser att klargöra för att det finns ett väsentligt samspel mellan den offentligrättsliga lagstiftningen som reglerar tvångsvård av barn, och den civilrättsliga regleringen som reglerar förhållandet mellan barn och föräldrar. Redan i avsnitt två kommer således problemet som framställningen avser att utreda och analysera klargöras för. Avsnitt tre kommer därefter att redogöra för rättssäkerhetens krav och förutsättningar. Rättssäkerheten har olika dimensioner och delas därför upp i olika underavsnitt för att klargöra skillnaden på hur bedömningarna görs i förhållande till vilken typ av rättssäkerhet som avses. I avsnitt fyra redogörs för barnets bästa och rätten till familj och föräldrar. Redogörelsen avser belysa viktiga principer och utgångspunkter vid intresseavvägningar som är framträdande vid

³¹ Se Mattsson (2010) s. 55.

³² SOU 2000:77 s. 142; SOU 2015:71 s. 631.

tvångsåtgärder som rör barn. Redogörelserna i avsnitt två, tre och fyra placeras först i framställningens deskriptiva delar eftersom de är relevanta utgångspunkter att ha i åtanke inför de efterföljande avsnitten.

Avsnitt fem redogör för de rättsliga förutsättningarna för tvångsmässig vårdnadsöverflyttning. Målsättningen med tvångsvård av barn är att barnet ska återförenas med sina föräldrar. För att förstå den nivå av ingripande som en vårdnadsöverflyttning är, har även återföreningsprincipen redogjorts för i förhållande till vårdnadsöverflyttning. Avsnitt sex redogör för FB:s reglering avseende adoption samt anledningen till att tvångsadoption inte regleras inom ramen för den offentlighetsrättsliga tvångslagstiftningen. De avvägningar som gjorts vid utformning av gällande rätt och dess tillämpning kommer därför studeras med bakgrund av de intressen som tvångsadoptionsinstitutet har för avsikt att uppfylla. Avsnitt sju redogör för den norska regleringen avseende tvångsadoption. Framställningen visar på att det förekommit i viss mån liknande problem i norsk lagstiftning som det för närvarande finns i svensk lagstiftning i frågan om en möjlighet till tvångsadoption.

Avsnitt åtta innehåller en diskussion av materialet, vari de viktigaste resultaten av uppsatsen sammanfattas och diskuteras utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv. Framställningens syfte uppfylls därmed genom att den övergripande frågeställning besvaras. Avslutningsvis konkluderas framställningen i avsnitt nio genom en avslutande reflektion på det avhandlade materialet och resultatet av diskussionen.

2 Samspelet mellan civilrätt och offentligrätt i fråga om möjligheten till tvångsadoption

Som ett led i förståelsen av att det under vissa omständigheter finns en för-täckt möjlighet att tvångsmässigt adoptera ett barn är det väsentligt att förstå att problematiken ligger i när samspelet mellan två rättsområden brister. Med anledning av uppsatsens syfte och de frågor som berör tvångsmässiga åtgärder av barn är det särskilt samspelet mellan civilrätten och offentligrätten som är av betydelse. För det första är offentligrätten av yttersta vikt eftersom LVU:s bestämmelser reglerar socialnämndens befogenheter att vidta tvångsmässiga åtgärder gentemot enskilda. Förhållandet mellan det offentliga och enskilda innebär att LVU är en offentligrättslig lagstiftning.³³ För det andra är civilrätten av central betydelse eftersom FB:s bestämmelser reglerar förhållandet mellan barn och föräldrar samt mellan barn och vårdnadshavare i sådana fall då föräldrarna inte är vårdnadshavare. En sådan typ av regleringen, dvs. förhållandet mellan barnet och föräldrar/vårdnadshavare är en civilrättslig reglering.³⁴ Det civilrättsliga förhållandet mellan barnet och dess föräldrar påverkas i sin tur av när det med stöd av den offentligrättsliga lagstiftningen vidtas tvångsåtgärder. Det är därför av särskilt stor vikt att samspelet mellan dessa rättsområden fungerar när det gäller tvångsåtgärder för barn för att rättssäkerheten ska kunna garanteras.

På många plan skulle det troligtvis kunna sägas att samspelet mellan de olika regleringarna och de olika rättsområdena fungerar på ett tillfredsställande sätt. Det finns emellertid situationer som utmanar samspelet mellan civilrätten och offentligrätten och där samspelet rent av brister innan insikten infaller och skadan redan är skedd. Ett sådant exempel är det ”glapp” i regleringen som

³³ Jmf Allt om juridik; *offentlig rätt*.

³⁴ Se Singer, FB, lagkommentar, Juno, hämtad: 2020-12-13.

finns mellan offentligrättens möjlighet att flytta över vårdnaden med hjälp av tvång, och civilrättens regler om adoption som kräver samtycke och kan inte vidtas med hjälp av tvång.³⁵ Vid en genomgång av gällande rätt kommer det således att stå klart att bristen i samspelet mellan offentligrätten och civilrätten kan bana vägen för en möjlighet att i praktiken tvångsmässigt adoptera ett barn. En sådan möjlighet kan följaktligen förekomma trots att det inte finns en offentligrättslig reglering avseende tvångsadoption.³⁶ Det bristande samspelet mellan den civilrättsliga och den offentligrättsliga regleringen kan därför ifrågasättas ur ett rättssäkerhetsperspektiv.

Redan vid ett beslut om en placering av ett barn i familjehem aktiveras ett samspel mellan civilrätten och offentligrätten genom att vårdnadsansvaret kvarstår hos föräldrarna, medan omsorgsansvaret tillkommer det offentliga att besluta om.³⁷ Det innebär att trots att det föreligger ett offentligrättsligt beslut om att barnet inte får bo hos sina föräldrar har föräldrarna fortsatt vissa civilrättsliga rättigheter och skyldigheter i förhållandet till barnet.³⁸ Det kan sägas att det legala institutet avseende vårdnad om barn befinner sig i skärningspunkten mellan medborgarnas rätt till privatsfär och samhällets ansvar för barn och bidrar till problem och osäkerhet ur ett rättssäkerhetsperspektiv.³⁹ Den absoluta skärningspunkten mellan civilrätten och offentligrätten föreligger i de fall då socialnämnden ansöker om att flytta över vårdnaden av ett familjehemsplacerat barn till familjehemsföräldrarna. Socialnämnden, som det offentliga företrädare, ansöker om att flytta över vårdnaden vilket är ett offentligrättsligt ingripande som regleras av LVU. Innebörden av en sådan åtgärd är att föräldrarna förlorar flera viktiga och tongivande civilrättsliga rättigheter så som exempelvis vårdnadsansvaret.⁴⁰ Det innebär att föräldrarna fräntas det primära ansvaret i förhållande till sitt barn och istället är det famil-

³⁵ Jmf 13 § LVU & 4 kap. 8 § FB.

³⁶ Jmf 13 § LVU, 6 kap. 8 § FB & 4 kap. 8 § FB.

³⁷ Leviner & Lundström (2017) s. 32.

³⁸ Leviner (2011) s. 130.

³⁹ Schiratzki (1997) s. 126.

⁴⁰ Jmf Leviner (2011) s. 129 ff.; Mattsson (2010) s. 115.

jehemsföräldrarna som blir vårdnadshavare och övertar det civilrättsliga rättigheterna och skyldigheterna i förhållande till barnet.⁴¹ De ändrade civilrättsliga relationerna och det faktum att det är socialtjänsten som beslutar om vårdnadsöverflyttning, innebär således att det finns en möjlighet till adoption genom familjehemsföräldrarnas samtycke.⁴² I det avseendet brister samspelet mellan de olika rättsområdena och de olika regleringarna och orsakar ett glapp som inte kan garantera rättssäkerheten.

De följande avsnitten kommer successivt att behandla de viktiga aspekter och utgångspunkter som är av väsentlig betydelse i frågor som rör barn. Det kommer att göras en genomgång av gällande rätt som avser att konkret visa på hur samspelet brister samt hur det bristande samspelet i sin tur påverkar rättssäkerheten.

⁴¹ Mattsson (2010) s. 114 f.

⁴² Jmf 13 § LVU, 6 kap. 8 § FB & 4 kap. 8 § FB.

3 Rättssäkerhet som utgångspunkt

Förevarande avsnitt avser att utreda det perspektiv som uppsatsen har genom att redogöra för förutsättningarna för hur rättssäkerheten ska bedömas vid offentlighetsrättsliga ingripanden. Rättssäkerheten är central i förhållande till tvångslagstiftningen på grund av den påtagliga maktobalans som råder mellan det offentliga och den enskilda. Vidare är rättssäkerheten viktig i förhållande till den problematik som uppsatsen avser att utreda, dvs. när tvångsåtgärder som vidtas möjliggör oförutsedda konsekvenser som exempelvis en adoption. Det är av central betydelse att säkerställa att barn och föräldrars grundläggande rättigheter inte kränks, och därför måste det ställas höga krav på rättssäkerhetens närvaro. Rättssäkerhetstraditionen grundar sig på att det finns risker med att staten använder sin makt på ett obefogat sätt som kan innebära stora ingrepp och oförutsedda följder för den enskilde.⁴³

För att förstå rättssäkerhetens betydelse i förhållande till möjligheten att kringgå syftet med lagstiftningen måste begreppet ”rättssäkerhet” först definieras. För att förstå den rådande maktobalans och vikten av rättssäkerhet vid tvångsmässiga ingripanden är det även av vikt att bryta ner rättssäkerhetsbegreppets olika dimensioner och beståndsdelar. De olika delarna av rättssäkerheten måste ses var för sig, men även tillsammans i förhållande till de eventuella möjligheterna att tvångsadoptera ett familjehemsplacerat barn.

3.1 Rättssäkerhetens innebörd

Rättssäkerhet är generellt sett ett väletablerat begrepp inom den juridiska disciplinen och det finns en stor mängd juridiskt material som behandlar dess betydelse. Begreppet rättssäkerhet förekommer däremot mycket sällan i de primära källorna som exempelvis lagar. Däremot är begreppet mer frekvent

⁴³ Leviner & Lundström (2017) s. 22 f.

förekommande i förarbeten och juridisk doktrin.⁴⁴ Trots rättssäkerhetens centrala del inom juridiken, och framförallt för offentligrätten, tycks det ändå inte finnas någon enhetlig definition av begreppet.⁴⁵ Oklarheten avseende innehållet i rättssäkerhetsbegreppet innebär däremot inte att det inte går att urskilja visst samförstånd bland forskare när det gäller begreppets grundläggande betydelse.⁴⁶ Överensstämmande tycks vara att offentliga makthavare, dvs. staten, myndigheter och andra offentliga organ, är skyldiga att följa gällande rätt, är bundna av lagens lydelse samt att se till så att det finns garantier som motverkar offentligt maktmissbruk. Rättssäkerhetens centrala utgångspunkt är därmed att skydda enskilda mot obefogade anspråk och krav från det offentliga.⁴⁷ Rättssäkerhet ska således förstås och kontrolleras i förhållandet mellan individen och samhället.⁴⁸

En stor och bidragande orsak till att rättssäkerhetsbegreppet inte går att enhetligt definiera är på grund av att det är ett begrepp som omfattar en mängd olika aspekter.⁴⁹ Det är av stor vikt att rättssäkerhetsbegreppet är flexibelt med anledning av att det ska anpassas i en föränderlig kontext och användas inom ett flertal olika juridiska områden där olika värden är av olika betydelse och har olika dignitet. Viss precision måste däremot finnas annars skulle det vara svårt att avgöra om rättssäkerheten upprätthålls eller inte i de specifika fallen.⁵⁰

Flertalet forskare samt förarbeten tycks även vara överens om att det går att urskilja två huvudlinjer av rättssäkerheten som brukar benämnas som formell och materiell rättssäkerhet – särskilt inom socialrättens område.⁵¹

⁴⁴ Staaf (2005) s. 23 & 26.

⁴⁵ Svensson (2012) s. 79; SOU 2015:71 s.148; Staaf (2005) s. 27; Zila (1990) s. 284.

⁴⁶ Zila (1990) s. 284.

⁴⁷ SOU 2015:71 s. 148.

⁴⁸ Mattsson (2002) s. 29.

⁴⁹ SOU 2015:71 s. 148 ff.

⁵⁰ Staaf (2005) s. 26 f.

⁵¹ Se b.l.a. Svensson (2012) s. 79 f.; SOU 2015:71 s.148; Staaf (2005) s. 28 & 36; Zila (1990) s. 286.

3.1.1 Formell rättssäkerhet

Förutsebarhet, kontrollerbarhet och likhet inför lagen betonas som de främsta pelarna för att beskriva formell rättssäkerhet.⁵² Den rättsliga förutsebarheten brukar benämnas som den mest betydelsefulla och mest grundläggande rättssäkerhetsgarantin i förhållandet mellan staten och enskilda. Det är centralt att bestämmelserna i rättsordningen är förutsebara så att den enskilda medborgaren kan förlita sig på vad som anges i lagstiftningen. Det innebär att det ska vara enkelt att förstå för att därmed kunna rätta sig efter vad som anges i lagstiftningen.⁵³ I kravet på förutsebarhet finns även ett krav på lagenlighet, den så kallade legalitetsprincipen. Principen innebär att ett ingripande mot enskilda ska vara grundligt reglerat och ha stöd i lag. Förutsebarheten och legalitetsprincipen avser att skydda enskilda mot godtyckliga eller skönsmässiga beslut och ingripanden.⁵⁴

LVU-lagstiftningen är i sig en rättslig befogenheten att inskränka enskildas grundläggande rättigheter.⁵⁵ Det måste därför ställas höga krav på att tvångsvården har tydliga regler för när sådana ingripanden får vidtas för att en rättssäker tillämpning ska kunna ske. Vissa insatser och åtgärder som vidtas utan samtycke måste därför särskiljas från de som föregås av samtycke. Detta för att motverka oförutsebarhet och skönsmässiga bedömningar.⁵⁶ De formella rättssäkerhetsgarantierna finns således i form av lagregler som syftar till att skapa trygga förutsättningar för korrekta beslut. Det innebär att rättssäkerheten ska skydda enskilda mot att utsättas för tvångsåtgärder om inte förutsättningarna för sådana åtgärder är uppfyllda.⁵⁷

⁵² SOU 2015:71 s. 149; Staaf (2005) s. 29 ff.

⁵³ Staaf & Zanderin (2019) s. 53.

⁵⁴ Staaf (2005) s. 28 f.

⁵⁵ Leviner (2011) s. 87.

⁵⁶ SOU 2015:71 s. 179.

⁵⁷ Staaf (2005) s. 28 f.; Mattsson (2002) s. 29.

3.1.2 Legalitetsprincipens betydelse i rättssäkerhetssammanhang

Trots att legalitetsprincipen inte traditionellt är en självklar del av definitionen av den formella rättssäkerheten, gör principens nära association med förutsebarheten att principen därmed har direkt koppling till den formella rättssäkerheten. Det innebär således att rättsreglerna måste vara klara, tydliga och precisa i sin utformning så att alla kan ta del och förstå dem. Portalstadgandet av den offentliga maktens beslutsramar stadgas i 1 kap. 1 § regeringsformen (1974:152)⁵⁸ och lyder: ”Den offentliga makten ska utövas under lagarna”.⁵⁹ Legalitetsprincipens centrala kärna är att principen ska ge ett skydd mot förekomsten av nyckfull och godtycklig maktutövning från det allmännas sida. Skyddet riktas mot enskilda vilket innebär att offentlighetsrättsliga ingripanden mot enskilda ska ha klart författningsstöd.⁶⁰

Legalitetsprincipen är en viktig och grundläggande princip vid offentliga beslut som rör tvångsåtgärder för barn och principen ska gälla vid all typ av offentlig verksamhet, såväl handläggning av beslut, själva beslutsfattandet som det faktiska handlandet.⁶¹ Det innebär att socialnämnden inte får vidta en tvångsåtgärd avseende barn utan att det finns uttryckligt stöd i LVU.⁶² Socialnämnden är den myndighet som har den yttersta befogenheten att ansöka om tvångsåtgärder avseende barn. Med anledning av betydelsen och den ingripandegraden som avses med ett tvångsingripande av ett barn är legalitetsprincipen en mycket central princip. Legalitetsprincipens betydelse och tydliga förankring ökar således i förhållandet till hur ingripande en åtgärd eller ett beslut är. Desto mer ingripande, desto viktigare är det att beslutet eller åtgärden har en tydlig förankring i lagstiftning.⁶³

⁵⁸ Vidare RF.

⁵⁹ Staaf (2005) s. 14.

⁶⁰ Ahlström (2018) s. 68; Se 5 § FL.

⁶¹ Ahlström (2018) s. 68 f.

⁶² Leviner (2017) s. 129.

⁶³ Leviner (2011) s. 169.

3.1.3 Materiell rättssäkerhet

Förutom den formella rättssäkerheten och legalitetsprincipen är det väsentligt att även se till de materiella aspekterna av rättssäkerheten. Inom tvångslagstiftningen förekommer det flera olika mänskliga värden av betydelse och därför är det centralt att se rättssäkerheten utifrån ett bredare perspektiv än vad den formella rättssäkerheten förmedlar.⁶⁴

Det har konstaterats att det finns ett grundläggande behov av att rättsskipningen och myndighetsutövningen är förutsebar, men det finns även ett behov av att väga förutsebarheten mot olika etiska värden. En bedömning av materiell rättssäkerhet utgår därför från och understryker vikten av den formella rättssäkerheten, samtidigt som de formella värdena också kompletteras med avvägningar gällande vad som är ett etiskt godtagbart beslutsfattande.⁶⁵ Sådana avvägningar görs mot bland annat den enskildes värdighet samt grundläggande rättigheter. En reflektion över vad de rättsliga besluten har för praktiska effekter och konsekvenser för den enskilde är därmed ett ofrånkomligt krav i förhållande till tvångslagstiftningen.⁶⁶ I enlighet med den materiella rättssäkerheten skulle det således kunna innebära att en allt för tydligt reglerad lagstiftning i vissa fall skulle kunna leda till större orättvisa och materiell rättsosäkerhet. En ökad förutsebar reglering kan därmed innebära ett minskat beaktande av etiska värden.⁶⁷

Viss spänning förekommer ofta mellan lag och rättvisa, men ju modernare vårt samhälle blir, desto högre krav ställs det på materiell rättssäkerhet vid juridiskt beslutsfattande. Kraven på materiell rättssäkerhet ställs både på innehållet i de beslut som ska fattas, samt på de effekter och konsekvenser som beslutsfattandet får på olika rättigheter. Om inte etiska avvägningar görs mellan den rättsliga regeln och vad allmänheten uppfattar som rättvisa, finns det

⁶⁴ Staaf (2005) s. 36 f.

⁶⁵ Staaf m.fl. (2016) s. 14 f.

⁶⁶ Staaf (2005) s. 37.

⁶⁷ Staaf & Zanderin (2019) s. 54 f.; Staaf (2005) s. 41 f.

en överhängande risk för rätten förlorar sin legitimitet i förhållande till medborgarna.⁶⁸ En viktig och mycket central princip när det kommer till offentligtgrättsliga inskränkningar av mänskliga rättigheter är proportionalitetsprincipen. Principen står för att rättsliga överväganden av etisk och social karaktär ska utföras i syfte att upprätthålla materiell rättssäkerhet.⁶⁹

3.1.4 Proportionalitetsprincipens betydelse i rättssäkerhetssammanhang

Proportionalitetsprincipen är nära förbunden med den materiella rättssäkerheten och är en betydelsefull princip samt är central i frågan om det offentliga maktutövandet. Principen innebär att en åtgärd endast får vidtas om dess resultat står i rimlig proportion till den olägenhet som åtgärden medför. En åtgärd får alltså inte vara mer långtgående än vad som rimligen kan behövas i varje enskild situation.⁷⁰ Proportionalitetsprincipen är på grund av dess avvägningsutgångspunkt en av de viktigaste och mest centrala principerna när det kommer till tvångsingripanden för barn.⁷¹

Principen har en stark förankring i EKMR. Genom utvecklingen av sin rättspraxis har Europadomstolen utarbetat ett flertal tolkningsprinciper, varav en avser proportionalitet. Praxis visar på att många åtgärder som i och för sig är konventionsenliga i sig, ändå kan innebära att de inte kan vidtas om de inte är proportionerliga i förhållande till de intressen som åtgärden är avsedd att tillgodose. Det innebär således att en åtgärd som i sig är proportionerlig kan anses vara oproportionerlig i förhållande till det ändamål som åtgärden vidtas i förhållande till. Ett sådant förhållande skulle i sin tur innebära ett brott mot konventionen.⁷²

⁶⁸ Staaf (2005) s. 36 f.

⁶⁹ Staaf (2005) s. 39 f.

⁷⁰ Ahlström (2018) s. 70.

⁷¹ Leviner (2011) s. 181.

⁷² Danelius (2018) s. 57 f.; SOU 2015:71 s. 141 f.

Proportionalitetsprincipen kommer varken till uttryck i LVU eller i SoL.⁷³ Det går däremot att tolka in principen i barnskyddslagstiftningen i det avseende att huvudregeln med socialnämndens arbete med barn är att vård ska ske frivilligt. Därav kan det sägas att tvångskaraktären i LVU i sig är en proportionalitetsavvägning. När vård är nödvändigt men inte går att genomföra på frivillig basis enligt SoL måste en avvägning göras i syfte att säkerställa om det är proportionerligt att tillgodose vårdbehovet genom tvång. En sådan avvägning måste ta utgångspunkt i vad som är barnet bästa. Med en sådan utgångspunkt till bedömningen innebär det att en tvångsåtgärd endast är proportionerligt om åtgärden är bättre än alternativet att inte vidta åtgärden. Vidare måste en proportionalitetsavvägning även göras med anledning av det intrång ett beslut om tvångsingripande innebär i föräldrarnas privata sfär och deras grundläggande rättigheter.⁷⁴ Storleken på ingreppet ska vägas mot hur starkt behovet är som ska tillgodoses genom ett tvångsingripande, dvs. hur stort behov barnet har av en tvångsåtgärd, exempelvis vårdandsöverflyttning.⁷⁵

Innan en proportionalitetsavvägning sker måste socialnämnden överväga och pröva om den tilltänkta åtgärden uppfyller kraven för lämplighet och nödvändighet. Anledningen till att proportionalitetsavvägningen föregås av en sådan prövning är på grund av att det måste säkerställas att åtgärden kan antas leda till avsett resultat. Socialnämnden måste i denna prövning även säkerställa att den tilltänkta åtgärden är den minst ingripande åtgärden som behöver vidtas för att uppnå det tilltänkta resultatet. Det är inte tänkt att proportionalitetsprincipen ska hindra myndigheter från att vidta ingripande åtgärder, istället handlar det om att säkerställa att åtgärderna inte är mer långtgående än vad som är nödvändigt.⁷⁶ De rättigheter som framförallt måste beaktas vid ett tvångsingripande där barnet skiljs från sin familj är å ena sidan barnet, och å andra sidan föräldrarnas rätt enligt artikel 8 i EKMR som ska skydda mot

⁷³ Se dock 20 a § LVU som är den enda paragrafen i LVU som i någon mån framställer ett proportionalitetskrav.

⁷⁴ Leviner (2011) s. 183.

⁷⁵ SOU 2015:71 s. 142.

⁷⁶ Jmf Fäger (2020) s. 36.

rätten till privat- och familjeliv. Tvångskaraktären i LVU-lagstiftningen innebär en rättslig befogenhet för socialnämnden att inskränka föräldrar och barns rätt till privat- och familjeliv genom att möjliggöra tvångsingripande i syfte att skydda barnet.⁷⁷

3.2 Avslutande kommentar

Som förevarande avsnitt har tydliggjort är rättssäkerheten ett mycket dynamiskt och omfångsrikt begrepp. Trots det har begreppet en grundläggande och central betydelse för förhållandet mellan det offentliga och enskilda. Det är extra tydligt att rättssäkerheten är av särskild vikt när de offentliga maktbefogenheterna avser tvångsmässiga ingripanden som rör barn. För att inte riskera att tvångsingripande åtgärder vidtas på tvivelaktiga grunder eller för att riskera godtyckliga maktutövanden är det viktigt att åtgärderna som vidtas har stöd i lag för att garantera förutsebarhet. Det går vidare inte att enbart se till de formella kraven på rättssäkerhet vid sådana ingripandeåtgärder eftersom flertalet materiella aspekter blir särskilt framträdande när det rör barn och föräldrars rättigheter. När tvångsmässiga åtgärder vidtas och inskränker mänskliga rättigheter är närvaron av rättssäkerheten således grundläggande och mycket betydelsefull.

⁷⁷ Leviner (2011) s. 87.

4 Centrala rättigheter och bedömningsutgångspunkter

Föregående avsnitt har klargjort för rättssäkerhetens centrala betydelse för den offentlighetsregleringen som avser tvångsinsatser. I förevarande avsnitt kommer några centrala rättigheter att redogöras för som är väsentliga bedömningsutgångspunkter vid avvägningar vid vidtagande av tvångsåtgärder av barn. Rättigheterna är även av betydelse i förhållande till rättssäkerheten. Det är slutligen väsentligt att undersöka i vilken mån regleringen av tvångsåtgärderna möjliggör rättssäkra intresseavvägningar med hänsyn till dessa rättigheter och intressen.

Samhällets och det offentliga ansvar för barn är ingen ny företeelse, varken inom svensk rätt eller inom internationell rätt. De sociala myndigheterna i Sverige har länge setts som statens företrädare och haft befogenheter att med hjälp av rättsliga medel ingripa för att stödja och skydda barn och inskränka i förhållandet mellan barn och föräldrar. För att rättssäkerhetsgarantin ska kunna garanteras och motverka att offentlig makt används på ett obehörigt sätt, är det av betydelse att rättigheter preciseras som ett led i att granska rättssäkerheten.⁷⁸ Det är nödvändigt att beakta barn som fullvärdiga rättssubjekt och med de rättigheter som tillkommer dem⁷⁹, samt de rättigheter som tillkommer föräldrarna vid offentliga insatser.⁸⁰ Dessa rättigheter blir påtagliga eftersom det handlar om långtgående och inskränkande åtgärder gentemot enskilda, av det offentliga.

4.1 Barnets bästa – en grundläggande utgångspunkt vid bedömning

En central princip som är ett grundläggande krav vid bedömning av åtgärder som avser barn är principen om barnets bästa. Frågan om vad som är barnets

⁷⁸ Leviner & Lundström (2017) s. 20 ff.

⁷⁹ Singer (2019) s. 231.

⁸⁰ Jmf artikel 8 EKMR.

bästa har inte något bestämt svar utan är ett dynamiskt begrepp. Innebörden av barnets bästa varierar över tid och är beroende av i vilket samhälle och under vilken tid det tillämpas.⁸¹ Det är därmed inte möjligt att generellt definiera vad som exakt är barnets bästa. Barnets bästa ska istället avgöras mot bakgrund av individuella egenskaper, ålder, mognad etc., men även mot bakgrund av barnets situation, liv, familj och andra relationer. Principen om barnets bästa ska med hänsyn till detta tolkas i relation till barnets helhetssituation.⁸²

4.1.1 Barnets bästa i barnkonventionen

Principen om barnets bästa har fått sin tongivande betydelse i och med Sveriges ratificering av barnkonventionen den 2 september 1990. Sedan dess har Sverige varit juridiskt förpliktad att följa konventionens bestämmelser samt förverkliga barns rättigheter.⁸³ Sedan den 1 januari 2020 har barnkonventionen en ännu starkare ställning i Sverige eftersom konventionen numera är svensk lag. Barnkonventionens ställning som lag avser att ge barnets rättigheter en starkare juridisk ställning och innebär att konventionen självständigt kan åberopas i domstol.⁸⁴

Principen om barnets bästa stadgas i artikel 3.1 barnkonventionen. Principen är ett uttryck för en av konventionens mest centrala värderingar och en grundläggande princip avseende tolkning och genomförande av barns rättigheter.⁸⁵ Den grundläggande och centrala utgångspunkten framkommer i artikelns ordalydelse: ”Alla åtgärder som rör barnet [...] ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.”. Det stadgar att artikeln är ett tolkningsverktyg för de övriga artiklarna i konventionen. Trots att barnets bästa är en central utgångspunkt vid bedömningen av alla åtgärder som rör barn betyder inte det att inga andra intressen inte får beaktas. Principen innebär snarare att barnets bästa ska balanseras i förhållande till andra intressen, men där barnets bästa

⁸¹ Singer (2019) s. 22.

⁸² Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 (2013) punkt 1 & 48.

⁸³ Mattsson (2002) s. 33 ff.; Prop. 2017/18:186 s. 59 f.

⁸⁴ Swärd (2020) s. 21.

⁸⁵ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 (2013) punkt 1.

ska i första hand vara avgörande. Vilka andra intressen som ska vägas mot barnets bästa är beroende på vilket sammanhang det rör sig om. Ett exempel på intressen som kan komma att beaktas är föräldrarnas intresse. I frågan om några andra intressen får tillmätas betydelse är det också avgörande hur artiklarna i konventionen är stadgade. Barnets bästa ersätter nämligen inte en mer specificerad formulering, exempelvis i artikel 21, där det i enlighet med ordalydelsen enbart är barnets bästa som kan ligga till grund för ett beslut.⁸⁶ Oavsett om något annat intresse får tillmätas betydelse eller inte, är det viktigt att om ett beslut eller en åtgärd får en betydande inverkan på ett barn ska en högre skyddsnivå och ett noggrant förfarande tillämpas för att ta hänsyn till barnets bästa.⁸⁷

4.1.2 Barnets bästa i LVU och FB

Barnkonventionens påverkan på den svenska lagstiftningen kan tydligt urskiljas i den svenska regleringen av barn, både inom offentlig rätten och inom civilrätten. Det anges att barnets bästa ska vara avgörande vid åtgärder som vidtas med stöd av LVU.⁸⁸ Den centrala utgångspunkten för bedömning i tvångslagstiftningen har således en direkt koppling till artikel 3 i barnkonventionen. Formuleringen i 1 § stycke 5 LVU har gjorts snävare än barnkonventionens formulering genom att stadga att alla beslut som tas enligt LVU måste syfta till att förbättra för barnet. Vid tvångsåtgärder för barn finns det således inte utrymme för några andra intressen än att skydda och förbättra för barnet. Inga andra intressen får eller kan därför väga tyngre. Det skiljer sig således till viss del från att det i barnkonventionen finns rum för avvägningar i förhållande till andra intressen.⁸⁹

Även inom civilrätten och i beslut som rör förhållandet mellan barnet och dess vårdnadshavare eller föräldrar gäller också att barnets bästa ska vara utgångspunkt för bedömning. Liksom vid tvångsåtgärder är det därför av särskild vikt vid beslut om adoption att bedöma vad som är barnets bästa. Det

⁸⁶ Grahn-Farley (2019) s. 48 ff.; Se avsnitt 4.2.

⁸⁷ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 (2013) punkt 20.

⁸⁸ 1 § 5 stycket LVU.

⁸⁹ Lundgren & Sunesson (2019) s. 359.

anges i 4 kap. 1 § FB att barnets bästa ska ”ges största vikt”, och inte vara ”avgörande” som i exempelvis tvångsmässiga beslut enligt LVU. Det innebär likväl inte i praktiken att den som ansöker om adoption eller föräldrarnas intressen får tillmätas större betydelse än barnets intresse. Däremot har lagstiftaren valt att formulera det på så sätt för att tydliggöra att andra intressen ändå ska och kan beaktas. Principen om barnets bästa innebär därmed inte att det går att sätta lagens krav på samtycke från en förälder som är vårdnadshavare ur spel när det kommer till adoption.⁹⁰

4.2 Rätten till familj och föräldrar – en viktig utgångspunkt för avvägning

Rätten till skydd för familjelivet är grundlagsfäst genom 1 kap. 2 § 4 stycket RF där det framgår att det allmänna ska värna om den enskildes privat- och familjeliv. Länge har även rätten till privat- och familjeliv varit tillförsäkrat ett rättsligt skydd, inte bara nationellt utan även internationellt.

4.2.1 Rätten till skydd för privat- och familjeliv i EKMR

I artikel 8 EKMR stadgas att rätten till skydd för privat- och familjeliv tillkommer alla människor i de anslutna medlemsländerna. Det innebär att svenska myndigheter ska ta utgångspunkt i den internationella förståelsen av barns rätt till familj.⁹¹ EKMR tillförsäkrar *alla* människor grundläggande rättigheter vilket innebär att rätten till skydd för privat- och familjeliv tillkommer både barn och föräldrar.⁹²

Rätten till skydd för privat- och familjeliv innebär att föräldrar och barn tillerkänns en familjegemenskap samt ett skydd mot myndighetsingripanden i denna sfär som saknar godtagbar grund. Rätten till skydd mot privat- och familjeliv är däremot inte enbart ett skydd gentemot myndighetsinblandning,

⁹⁰ Kutteneuler, 4 kap. 1 § FB, lexino, Juno, hämtad: 2020-12-15.

⁹¹ Mattsson (2010) s. 49 f.

⁹² Jmf artikel 1.2 EKMR.

utan i vissa situationer kan det också innebära en positiv förpliktelse för myndigheterna att ingripa. Staten är alltså skyldig att avhålla sig från ingrepp i den skyddade rättigheten, men åläggs samtidigt att också vidta positiva åtgärder för att garantera den enskildes åtnjutande av rättigheten.⁹³ Skyddet för familjelivet är således inte absolut eftersom artikel 8.2 EKMR tillåter vissa inskränkningar. Förutsättningarna för att vidta inskränkande åtgärder är att intrånget måste ha *stöd i lag*, det måste ha *ett av de legitima syften* som anges i artikeln och det måste anses *nödvändigt* för att tillgodose detta syfte. Ett sådant syfte kan vara att tillgodose barnets bästa. Inskränkningens möjlighet innebär att lagstiftning som reglerar sådana ingrepp i rätten skydd till privat- och familjeliv, såsom exempelvis bestämmelser om tvångsvård och vårdnadsöverflyttning, kan rättfärdigas.⁹⁴

4.2.2 Rätten till skydd för familj i barnkonventionen

Även i barnkonventionen är begreppet ”familj” av central betydelse. Det anges i konventionens inledande preambel att familjen är en fundamental utgångspunkt för barnets utveckling och uppväxt.⁹⁵ Familjen som en enhet är särskilt skyddsvärd och det är de sociala myndigheterna i varje samhälle och stat som ska se till att barns utveckling och välbefinnande tillgodoses inom den enhet som familjen är.⁹⁶ Barnkonventionen ger ingen ledning hur begreppet familj ska tolkas med hänvisning till att en familjekonstellation kan se ut på en mängd olika sätt.⁹⁷

Enligt artikel 16 i barnkonventionen får inget barn utsättas för godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privat- och familjeliv. Artikeln har alltså en motsvarande utformning som artikel 8 i EKMR och ger ett allmänt skydd för barnets familjeliv. Artikel 20 i barnkonventionen stadgar ett skydd för de barn som av någon anledning har berövats sin ursprungliga hem- och familjemiljö

⁹³ Ehrenkrona, artikel 8 EKMR, lagkommentar, Juno, hämtad 2020-09-22.

⁹⁴ Ehrenkrona, artikel 8 EKMR, lagkommentar, Juno, hämtad 2020-09-22; SOU 2000:77 s. 64.

⁹⁵ Preambeln till barnkonventionen; Mattsson (2010) s. 64.

⁹⁶ Mattsson (2010) s. 64.

⁹⁷ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 (2013) punkt 59.

eller inte kan vara kvar i denna miljö av hänsyn till sitt eget bästa. I dessa fall är staterna skyldiga att tillgodose barnets rätt till familj på annat sätt, exempelvis genom att staten säkerställer alternativ omvårdnad genom till exempel placering i familjehem.⁹⁸

Barnkonventionen genomsyras även av betydelsen av föräldraskapets centrala roll i barnets uppväxt. Det är följaktligen inte bara familjeenheten, utan även föräldraskapet, som värnas om i barnkonventionen. Det blir tydligt att föräldraskapet är av central betydelse eftersom ”föräldraskapet” på flertalet ställen i konventionen kommer till uttryck istället för exempelvis familj eller personer i barnets närhet osv.⁹⁹ Det anges exempelvis i artikel 9 barnkonventionen att barn har rätt till sina föräldrar och att barn inte ska skiljas från sina föräldrar mot deras vilja, utom i de fall då det är nödvändigt för barnets bästa. Bestämmelsen konstaterar ett krav på att en separation från barnets *föräldrar* inte får vidtas utan att det finns laga stöd. En separation mellan barnet och föräldrarna får endast ske med hänsyn till barnets bästa.¹⁰⁰

4.3 Avslutande kommentar

Det har nu tydliggjorts vilka intressen och rättigheter som uppsatsen avser att ha som centrala utgångspunkter för bedömningar vid åtgärder som rör barn. Med anledning av att det är intressen och rättigheter som rör barn innebär det att de utgör utgångspunkter vid bedömning både inom den offentlighetsrättsliga tvångslagstiftningen, liksom inom den civilrättsliga familjerättsliga regleringen. De nästkommande avsnitten kommer att redogöra och tydliggöra för gällande rätt avseende vårdnadsöverflyttning och adoption för att klargöra för när samspelet mellan offentlighetsrätten och civilrätten brister. Vid läsning av nästkommande avsnitt är det därför av vikt att ha rättssäkerhetsaspekterna samt förevarande avsnitts rättighetsutgångspunkter i åtanke.

⁹⁸ Grahn-Farley (2019) s. 121.

⁹⁹ Se artikel 9 barnkonventionen; Mattsson (2010) s. 64 ff.

¹⁰⁰ Grahn-Farley (2019) s. 79.

5 Förutsättningar för vårdnadsöverflyttning enligt LVU

I de föregående avsnitten har framställningen klargjort för utgångspunkter och bedömningsaspekter som är av särskilt stor vikt när samspelet mellan offentligrättsliga ingripanden och civilrättsliga rättigheter och skyldigheter brister. I förevarande avsnitt kommer således gällande rätt avseende den tvångs-ingripande åtgärden som avser vårdnadsöverflyttning att klargöras för. Ett fastställande av gällande rätt syftar till att visa på när den offentligrättsliga tvångslagstiftningen når sitt yttersta och lämnar stora möjligheter till civilrättsliga åtgärder. Som ett led i att fastställa gällande rätt avseende vårdnadsöverflyttning är det också grundläggande att kort redogöra för vad det huvudsakliga målet med vården är. Utan det som utgångspunkt är det svårt att förstå vårdnadsöverflyttningens betydelse och nivån på ingripandet som åtgärden avser.

5.1 Återförening som målsättning med tvångsvård av barn

Det är socialnämnden som har den ensidiga möjligheten att ansöka om tvångsvård av barn, som sedan beslutas av förvaltningsrätten.¹⁰¹ Efter ett beslut om att tvångsvårda ett barn med stöd av 2 § LVU fråntas föräldrarna tillfälligt sitt ansvar och sin bestämmanderätt över beslut om nödvändig vård för sitt barn. I föräldrarnas ställe träder istället socialnämnden in som sedan avgör vårdformen. Barnet kan placeras i ett familjehem om socialnämnden, mot bakgrund av barnets vårdbehov, anser att det är det bästa alternativet för barnet.¹⁰² Det ankommer sedan på socialnämnden att inte låta vården pågå längre än vad som är nödvändigt med hänsyn till omständigheterna i varje enskilt fall.¹⁰³

¹⁰¹ Se 4 § LVU.

¹⁰² Mattsson (2006) s. 102.

¹⁰³ Grönwall & Holgersson (2004) s. 428.

Trots att det fattas ett beslut om att omhänderta ett barn från sina föräldrar finns det en stark målsättning med en familjehemsplacering, och tvångsåtgärderna överlag, som är att barnet ska återförenas med sin biologiska familj och föräldrar.¹⁰⁴ Redan när socialnämnden beslutar om att ansökan om att omhänderta ett barn ska deras målsättning vara att barnet ska återförenas med sina föräldrar.¹⁰⁵ Principen om återförening är därmed en grundläggande och primär princip inom den svenska tvångslagstiftningen samt ett tydligt och genomgående mål med vården. Målsättningen innebär att när syftet med tvångsvården har uppnåtts ska barnet återförenas med sina föräldrar.¹⁰⁶ För att ett barn ska få återförenas med sina föräldrar krävs det att föräldrarnas situation eller hemförhållandet är så pass stabilt och bestående så att barnet inte riskerar att på nytt behöva bli placerad.¹⁰⁷

Återföreningsprincipen har sin grund i den grundläggande artikeln som avser att skydda den enskilde individens familjeliv mot splittring och ingripanden, artikel 8 EKMR. Kontakten mellan barnet och dess föräldrar är i sammanhanget en primär och viktig del av familjelivet.¹⁰⁸ Rätten till respekt för familjeliv får endast inskränkas med stöd av lag om det är nödvändigt för att skydda barnet.¹⁰⁹ Motsvarande krav återfinns således också i artikel 9 barnkonventionen där det anges att barn ska skiljas från sina föräldrar endast om det är nödvändigt utifrån principen om barnets bästa.¹¹⁰

5.2 Vårdnadsöverflyttning till familjehemsföräldrarna enligt 6 kap. 8 § FB

Det finns följaktligen en stark presumtion i svensk rätt att barn och föräldrar ska återförenas när syftet med vården är uppnådd eller när vården inte längre

¹⁰⁴ Prop.1979/80:1 s. 305.

¹⁰⁵ Prop. 1979/80:1 s. 501.

¹⁰⁶ SOU 2000:77 s. 138; Prop. 2002/03:53 s. 84; SOU 2014:3 s. 95 f.; Prop. 2012/13:10 s. 84 & 131.

¹⁰⁷ Se Olsson mot Sverige; SOU 2000:77 s. 147.

¹⁰⁸ Mattsson (2006) s. 111.

¹⁰⁹ Se avsnitt 4.2.

¹¹⁰ Se artikel 9 barnkonventionen.

anses vara nödvändig.¹¹¹ Trots att socialnämnden ska verka för en återförening mellan barn och deras föräldrar finns det fall då en återförening är realistisk eller helt enkelt inte lämplig.¹¹² Det finns lagstadgade möjligheter att frångå huvudregeln om återförening om det inte, trots omfattande och långvariga insatser, kan åstadkommas en lämplig återförening.¹¹³ Även om socialnämndens har som målsättning att barnet och föräldrarna ska återförenas är socialnämndens primära ansvar enligt LVU trots allt att tillvarata och tillgoda barns rätt till trygga och stabila uppväxtförhållanden. Därav måste det finnas en möjlighet att frångå återföreningsmålet om en återförening inte är till barnets bästa.¹¹⁴

När ett barn har varit placerad och bostad i ett och samma familjehem under en lång period kan det mot bakgrund av barnets bästa anses att det är bättre för barnet att bo kvar i familjehemmet än att återförenas med sina föräldrar.¹¹⁵ I 13 § LVU finns det därför en möjlighet att flytta över vårdnaden till familjehemsföräldrarna när ett barn *stadigvarande vårdats och fostrats* i ett och *samma* familjehem under *tre års tid*. En sådan bedömning ska göras enligt bestämmelsen i 6 kap. 8 § FB. En vårdnadsöverflyttning får endast genomföras om det är *uppenbart det bästa för barnet*. Bestämmelsen syftar således till att skydda ett barn som under en längre tid vistats i ett annat hem än sitt eget, exempelvis familjehemmet.¹¹⁶ Syftet är att säkerställa att ett barn som rotat sig i ett familjehem inte ska skadas av att ryckas upp från den trygga miljön som familjehemmet kan ha blivit för det enskilda barnet. Av betydelse är också den känslomässiga förankring som familjehemmet kan ha för barnet. Vid en bedömning ska därför tryggheten och den känslomässiga förankringen således vara större i familjehemmet än i föräldrahemmet för att en vårdnadsöverflyttning ska kunna genomföras.¹¹⁷ Under lång tid betonades vikten av

¹¹¹ SOU 2000:77 s. 138; Prop. 2002/03:53 s. 84; SOU 2014:3 s. 95 f.; Prop. 2012/13:10 s. 84 & 131.

¹¹² SOU 2000:77 s. 86.

¹¹³ Jmf 6 kap. 8 § FB; Prop. 2002/03:53 s. 84 f; NJA 2014 s. 307.

¹¹⁴ Prop. 2002/03:53 s. 84 f.

¹¹⁵ SOU 2015:71 s. 611 f.

¹¹⁶ Prop. 2002/03:53 s. 84.

¹¹⁷ Prop. 1981/82:168 s. 70; Oldenstedt, 6 kap. 8 § FB, lexino, Juno, hämtad: 2020-10-13; NJA 2014 s. 307.

att 6 kap. 8 § FB skulle vara en undantagsbestämmelse som skulle tillämpas mycket restriktiv med tanke på återföreningsmålet.¹¹⁸ Däremot har det under senare tid, i bland annat förarbeten, uppmuntrats till vårdnadsöverflyttning efter långvariga placeringar om det är till barnets bästa.¹¹⁹

5.2.1 Inget krav på samtycke

Lagstiftningen anger inte några krav på vårdnadshavarnas samtycke för att en vårdnadsöverflyttning ska kunna genomföras.¹²⁰ Om socialnämnden efter en bedömning anser att en vårdnadsöverflyttning är till barnets bästa ska nämnden lämna in en ansökan till tingsrätten.¹²¹ Socialnämndens ensidiga möjlighet att ansöka om vårdnadsöverflyttning innebär en mycket ingripande offentligrättslig åtgärd och en maktbefogenhet som följaktligen innebär att de biologiska föräldrarna fråntas det rättsliga vårdnadsansvaret om sitt barn samt i stort sätt rätten till återförening.

Vårdnaden kan flyttas över trots att föräldrarna de facto inte brustit i omvårdnaden på ett sådant sätt att det för barnet inneburit bestående fara, haft en oförmåga att tillgodose barnet behov och intressen eller om de på annat sätt varit olämpliga. Syftet med en vårdnadsöverflyttning ska vara att tillförsäkra barnet kontinuitet och stabilitet. Endast omständigheten att ett barn varaktigt har varit placerat i ett familjehem på grund av att föräldrarnas förhållanden inte blivit bättre bör inte innebära att föräldrarna ska förlora vårdnaden om sitt barn eftersom bedömningen inte görs på grundval av att föräldrarnas ”olämplighet” eller ”oförmåga”. Den omständighet som är utgångspunkt för rättens prövning är således det enskilda barnets intressen och vad som är bäst för just det barnet.¹²²

¹¹⁸ Prop. 1981/82:168 s. 39.

¹¹⁹ Se b.la. Prop. 2002/03:53 s. 84 f. & SOU 2015:71 s. 613 f.

¹²⁰ Se 6 kap. 8 § 1 stycket FB.

¹²¹ 13 § LVU & 6 kap. 8 § FB.

¹²² Mattsson (2010) s. 106 ff.

En viktig faktor i bedömningen om en vårdnadsöverflyttning ska genomföras har däremot ansetts vara kontakten mellan barnet och dess föräldrar. I förarbetena inför införandet av vårdnadsöverflyttning framhölls det att endast det faktum att barnet varit placerat en längre tid i familjehem inte enbart skulle leda till en vårdnadsöverflyttning. För att det skulle vara aktuellt med en vårdnadsöverflyttning var det nödvändigt att utreda kontakten mellan barnet och föräldrarna. Om kontakten var god skulle en vårdnadsöverflyttning i regel inte komma på frågan.¹²³ Det har däremot i praktiken inte tycks vara en allt för avgörande faktor eftersom domstolen har konstaterat att trots god kontakt kan vårdnaden flyttas över med hänvisning till bland annat kontinuitet och trygghet.

5.2.1.1 NJA 2014 s. 307

NJA 2014 s. 307 avsåg en vårdnadsöverflyttning av en familjehemsplacerad pojke som stadigvarande hade haft sitt hem hos sina familjehemsföräldrar i över sju år. Vid tiden för målet uppfattade pojken sedan länge familjehemmet som sitt eget hem. Pojkens mamma motsatte sig en vårdnadsöverflyttning. Socialnämnden framhöll att pojken vuxit upp i familjehemmet och hade en stabil och trygg tillvaro där. HD konstaterar att en familjehemsplacering är en ingripande åtgärd och att utgångspunkten är att barnet ska återförenas med sina föräldrar, även om en återförening kan ta lång tid. HD konstaterade emellertid att det i vissa fall kan vara till barnets bästa om barnet får stanna i det familjehem där barnet vistats i flera år och där barnet känner större trygghet och känslomässig förankring än i föräldrahemmet. HD avgjorde slutligen målen genom att låta vårdnaden flyttas över till familjehemsföräldrarna mot bakgrund av barnets rätt till kontinuitet, stabilitet och trygghet ansågs i enlighet med barnets bästa.

5.2.1.2 Hovrätten över Skåne och Blekinge län, mål nr T 3004-07

I målet prövades frågan avseende överflyttning av vårdnaden av en femårig pojke med funktionsvariation. Pojken hade sedan han var cirka två år gammal varit placerad i samma familjehem. Hovrätten konstaterade att kontakten med

¹²³ Prop. 1981/82:168 s. 70.

pojken föräldrar var god samt att föräldrarnas, framförallt pappans, hemförhållande var goda och inget som skulle utgöra hinder för att ta hand om pojken. Domstolen konstaterade att de goda förhållandena mellan pojken och sina föräldrar talade med en inte obetydlig styrka för att vårdnaden inte skulle överflyttas till familjehemmet. Det pågick emellertid en parallell process i tingsrätten avseende frågan om vårdnad om pojken mellan de båda föräldrarna. Denna process låg för tiden på paus i väntan på slutlig dom i mål om vårdnadsöverflyttning. På grund av den pågående parallella processen som innebar en oklarhet i vem av föräldrarna som skulle få vårdnaden om pojken och särskilt med beaktande av pojkens funktionsvariation och behov av kontinuitet och stabilitet, beslutade Hovrätten att flytta över vårdnaden till familjehemsföräldrarna. Det ansågs vara till pojkens bästa.

5.2.2 Rättsliga konsekvenser av en vårdnadsöverflyttning

Den rättsliga konsekvensen av en överflyttning av vårdnadsansvaret är att familjehemsföräldrarna övertar skyldigheterna att tillgodose barnets behov och rättigheter. Vårdnaden övergår således till familjehemsföräldrarna som därmed blir barnets vårdnadshavare.¹²⁴ Varken de biologiska föräldrarna eller socialnämnden har därefter samma ansvar som de haft under tiden som barnet varit placerad med stöd av LVU. En rättslig grund för tvångsvård föreligger således inte längre vilket minskar det offentliga ansvaret i det enskilda fallet. Barnets föräldrar förlorar de flesta civilrättsliga rättigheter och skyldigheter i förhållande till barnet som tillkommer dem i egenskap av barnets föräldrar och vårdnadshavare. I praktiken är de faktiska konsekvenserna av en vårdnadsöverflyttning många gånger begränsade eftersom föräldrarna redan förlorat många av sina rättigheter och skyldigheter vid tvångsplaceringen med stöd av LVU. De sociala banden mellan barnet och föräldrarna kvarstår dock även efter en vårdnadsöverflyttning i form av en umgängesrätt mellan barn och föräldrar. Det är däremot familjehemsföräldrarna som ansvarar över barnets umgänge med föräldrarna och inte längre socialnämnden.¹²⁵ När barnet

¹²⁴ Se 6 kap. 8 § FB; Mattsson (2010) s. 115.

¹²⁵ Mattsson (2010) s. 115 ff.; 6 kap. 15 § 2 stycket FB.

inte längre är placerat med stöd av LVU gäller istället FB:s regler om umgänge mellan barnet och den eller de föräldrar som inte innehar vårdnadsansvaret.¹²⁶ Avgörande för hur umgänget ska ske är barnets intressen och behov. Det finns alltså inget tvång att barnet ska umgås med sina föräldrar, och därmed ingen absolut rätt för föräldrarna att ha umgänge med sitt barn.¹²⁷

5.3 Avslutande kommentar

Avsnittet har tydliggjort för att vårdnadsöverflyttning ska ses som en undantagsåtgärd som kan vidtas om det nödvändigt för att tillvarata och garantera barnets bästa. Karaktären av en undantagsåtgärd som leder till förändrade rättsliga förhållanden, både offentlighetsrättsligt och civilrättsligt, tyder på den höga nivå av ingripande som åtgärden är. I nästa avsnitt kommer det bli tydligt hur samspelet mellan de offentlighetsrättsliga vårdnadsöverflyttningarna och de civilrättsliga bestämmelserna om adoption förhåller sig till varandra samt hur det skapar ett rättsosäkert glapp i regleringen av tvångsvårdade barn.

¹²⁶ Jmf 6 kap. 15 § 1 stycket FB.

¹²⁷ Socialstyrelsen (2006) s. 92.

6 Avsaknaden av tvångsadoption i svensk lagstiftning

Föregående avsnitt har klargjort att den mest ingripande åtgärden som finns reglerad inom ramen för den offentlighetsrättsliga regleringen i LVU är vårdnadsöverflyttning. I detta avsnitt kommer det att klargöras för att det inte finns någon reglerad offentlighetsrättslig möjlighet att tvångsadoptera ett barn. Slutligen kommer det bli tydligt hur samspelet mellan civilrätten och offentlighetsrätten kan brista när framställningen nu kommer att behandla förutsättningarna för det faktiska kringgåendet av lagstiftningen.

6.1 Föräldrabalkens reglering av adoption

Adoption regleras i FB och är den enda lagstiftningen som avser adoption i Sverige. Målsättningen samt anledningen till att adoption är ett alternativ i svensk rätt är för att kunna skapa trygga uppväxtförhållanden för barn som på ett eller annat sätt inte kan få det betryggat i sina ursprungliga hemmiljöer.¹²⁸ Adoptionsinstitutet i Sverige bygger således på artikel 21 i barnkonventionen som föreskriver att de stater som reglerar adoption i sina nationella lagstiftningar måste säkerställa att största vikt ges till vad som är barnets bästa. Det säkerställs däremot genom 4 kap. 8 § FB att det bland annat även tas hänsyn till barnets ställning i förhållande till föräldrar och vårdnadshavare samt att personer som berörs får möjlighet att ge sitt samtycke till adoptionen.

6.1.1 Samtyckeskrav

Den enda adoptionsmöjligheten som finns tillgänglig i Sverige regleras följaktligen i 4 kap. 8 § FB, som anger att ett barn inte får adopteras utan att det föreligger ett *samtycke* från den eller de föräldrar som är barnets vårdnadshavare. Ett samtycke behöver däremot inte inhämtas om vårdnadshavaren är varaktigt förhindrad att lämna sitt samtycke på grund av en psykisk

¹²⁸ Singer (2019) s. 69.

sjukdom eller annat liknande förhållandet, om vårdnadshavaren vistas på okänd ort eller om det i annat fall finns synnerliga skäl. Undantaget avseende synnerliga skäl ska tillämpas restriktivt enligt förarbetena, och anges främst kan tillämpas i förhållande till internationella adoptioner.¹²⁹

Stadgandet av samtyckeskravet i 4 kap. 8 § FB innebär att barnets biologiska föräldrar, som i huvudregel är barnets vårdnadshavare, har en ensidig rätt att avgöra om en adoption ska ske eller inte ska ske. Det har konstaterats att kravet på vårdnadshavarnas samtycke är en grundläggande del av den svenska adoptionslagstiftningen eftersom samtyckeskravet är förankrat i det faktum att adoption är en frivillig åtgärd och därmed inte kan vidtas med hjälp av tvång. Utgångspunkten för att en adoption ska genomföras är således att vårdnadshavarna och de som ansöker om adoption är överens om att en adoption ska ske. Kravet på samtycke speglar en avvägning mellan å ena sidan att en adoption som är till barnets bästa kommer till stånd, och å andra sidan föräldrarnas rättigheter till familjeliv i enlighet med EKMR.¹³⁰

6.1.2 Lämplighetskrav

Ett ytterligare krav för att genomföra en adoption är att adoptionen ska vara *lämplig*. En lämplighetsbedömning måste därmed vidtas i varje enskilt adoptionsfall.¹³¹ Lämplighetsbedömningen grundar sig i att en adoption syftar till att skapa eller befästa ett personligt förhållande mellan den adoptionssökande och barnet som avser att motsvara det band som finns mellan barn och föräldrar. Vid en sådan bedömning ska samtliga omständigheter i fallet beaktas och avgörande för bedömningen är om barnet kan anses ha ett behov av en adoption samt en bedömning av de tilltänkta adoptivföräldrarnas lämplighet. Ett barns behov av adoption kan föreligga om barnets föräldrar inte vill eller har förmåga att ta hand om barnet, men ställs ofta i motförhållande till att barnet har rätt till sitt ursprung. Föräldrarnas rätt till respekt för sitt privat-

¹²⁹ Prop. 2017/18:121 s. 60 & 151 f.

¹³⁰ Prop. 2017/18:121 s. 52 ff.; Jmf artikel 8 EKMR.

¹³¹ 4 kap. 2 § FB.

och familjeliv vägs även in i denna bedömning.¹³² Inom ramen för en lämplighetsbedömning ska även den eller de föräldrar som inte är vårdnadshavare få rätt till att yttra sig och ange inställning. En sådan inställning ska vägas in i bedömningen men kan inte förhindra att en ansökan om adoption bifalls genom att inte samtycka.¹³³ Hur stor vikt som motsättningen från en icke vårdnadshavande förälder tillmäts är inte helt tydligt. Viss vägledning kan dock utläsas ur praxis.

6.1.3 Rättspraxis

I kommande redogörelse av rättspraxis avser målen styvbarnsoptioner. Uppsatsen har inte en sådan utgångspunkt att adoption av styvbarn behandlas, däremot förs resonemangen i dessa mål som är av betydelse för bedömningen av en icke vårdnadshavande förälders vilja och motsättning i ett adoptionsärende.

6.1.3.1 NJA 1987 s. 116

NJA 1987 s. 116 avsåg en flicka som bodde tillsammans med sin mamma, som hade ensam vårdnad, och mammans man. Mannen var inte flickans biologiska pappa, men hade sedan födseln agerat och uppträtt som om flickan var hans biologiska barn. Flickan hade även i viss utsträckning haft kontakt och umgåtts med sin biologiska pappa. Mammans man ansökte emellertid om att få adoptera flickan. Flickans biologiske pappa motsatte sig adoptionen.

HD resonerade kring vikten av att beakta den icke vårdnadshavande förälderns vilja. Det konstaterades att en beviljad adoption skulle beröva flickans rätt till umgänge med sin biologiska pappa. Domstolen konstaterade att frånta ett barn umgänge med sin biologiska förälder kommer i regeln inte på frågan. Däremot konstaterade den att hänsyn måste tas till vilket värde umgänget med en icke vårdnadshavande förälder har i varje enskilt fall. Vid en sådan bedömning ska barnets bästa vara avgörande. HD resonerade och angav att det faktum att umgänget med flickans biologiska pappa var sporadiskt i början och

¹³² Singer (2019) s. 76.

¹³³ Singer (2019) s. 77; 4 kap. 18 § FB.

först på senare tid blev mer regelbundet talade för att umgänget inte skulle uppställa hinder mot en adoption. HD medgav därav adoption av flickan mot den biologiske pappans vilja med anledning av att en adoption enligt HD ansågs vara till flickans bästa.

6.1.3.2 NJA 1987 s. 628

I NJA 1987 s. 628 ansökte en man om att få adoptera sin frus barn som hon hade genom ett tidigare äktenskap. Mamman och pappan till flickan hade många år tidigare begärt äktenskapsskillnad och i samband med äktenskapskillnaden övertog mamman ensam vårdnad över flickan. Under tre års tid besökte pappan flickan endast fem gånger och varje besök var väldigt kort. Pappan flyttade därefter utomlands och kontakten mellan flickan och hennes pappa var sedan flytten endast i form av mycket sporadisk skriftväxling från pappan. Flickan betraktade mammans nya man som sin pappa och mannen önskade att adoptera flickan. Flickans biologiske pappa motsatte sig adoptionen för att han inte skulle förlora kontakten med flickan.

Inför avgörandet i HD begärde HD in ett yttrande från Socialstyrelsen som angav att de intressen som ska vägas mot varandra är huruvida flickan gagnas av en adoption och flickans behov av umgänge med sin biologiske pappa. Socialstyrelsen angav att den sporadiska kontakt som flickan haft med sin pappa, som sedan uteblev helt, hade inneburit att flickan inte fått någon känslomässig bindning till pappan som medförde ett behov av umgänge. De anförde vidare att en anknytning till styvpappan var starkare och en adoption skulle stärka denna anknytning. HD höll med Socialstyrelsen, men konstaterade emellertid att den biologiske pappans vilja och intresse av umgänge med flickan skulle beaktas. HD förde resonemang om att det ska göras en avvägning mellan å ena sidan barnets intresse av umgänge med den biologiska föräldern, och å andra sidan barnets intresse av stabila uppväxtförhållanden. Domstolen hänvisar till det tidigare genomgångna fallet NJA 1987 s. 116 och angav att det måste beaktas vilket värde ett umgänge med den biologiske föräldern ger barnet i det enskilda fallet. Vidare angavs det att behovet av ett umgänge inte kunde anses föreligga i förevarande fall med anledning av den mycket sporadiska, och sedan uteblivna, kontakten mellan flickan och den

biologiska pappan. Adoption beviljades således, trots att den icke vårdnadshavande föräldern motsatte sig detta.

6.2 Bakgrund till avsaknaden av en offentligrättslig reglering av tvångsadoption

Det är konstaterat att det inte finns någon reglering beträffande adoption i LVU. Barns vårdnadshavare måste enligt svensk rätt samtycka till adoption. Det finns således inte någon reglerad rätt att tvångsmässigt adoptera bort ett barn.¹³⁴ Den svenska tvångslagstiftningen för barn är inte heller uppbyggd kring möjligheten att adoptera ett familjehemsplacerat barn eftersom utgångspunkten för lagstiftningen är att en återförening ska ske.¹³⁵ En adoption innebär att samtliga rättsliga band mellan barnet och föräldrarna avskiljs permanent och rättsverkningarna är absoluta vilket innebär att en återförening inte hade kunnat ske.¹³⁶ Adoption är således en väldigt ingripande åtgärd som kan komma att påverka ett barns livssituation på ett mycket betydande sätt.¹³⁷ Rätten till familjeliv som är en grundläggande rättighet får endast inskränkas om det är nödvändigt i syfte att tillvarata barnets rättigheter. Det krävs därför i sammanhanget att avvägningar görs mellan å ena sidan barnets intressen, och å andra sidan föräldrarnas intressen. Vad som poängteras är att föräldrarnas intressen aldrig får ges företräde framför barnets eller annars på något sätt vara likvärdiga. Barnets intressen ska vara avgörande i alla frågor som rör barn.¹³⁸

Tvångsadoption som en självständig åtgärd har i mycket begränsad omfattning behandlats och diskuterats i förarbeten. Avsaknaden av en reglering av tvångsadoption har motiverats med att en sådan reglering skulle strida mot en lång rad av demokratiska principer och juridiska traditioner i Sverige samt att

¹³⁴ Jmf LVU & 4 kap. 8 § FB.

¹³⁵ Jmf avsnitt 5.1.

¹³⁶ Singer (2019) s. 71.

¹³⁷ Socialstyrelsen (2015) s. 51.

¹³⁸ Prop. 2017/18:121 s. 39.

det skulle vara en allt för ingripande maktåtgärd från myndigheternas och statens sida.¹³⁹ I förarbeten till 6 kap. 8 § FB har det däremot väldigt kort nämnts att om en vårdnadsöverflyttning sker kan det innebära att adoptioner mot föräldrarnas vilja kan ske eftersom det är vårdnadshavarna som samtycker till adoption. Däremot verkade inte lagstiftaren se det som ett större problem eftersom det trots allt infördes en möjlighet till vårdnadsöverflyttning. De tidiga förarbetena framhöll vidare att en vårdnadsöverflyttning inte skulle komma på frågan om kontakten var god mellan barnet och dess föräldrar och att det därför endast fanns en mycket liten chans att deras barn tvångsmässigt skulle adopteras.¹⁴⁰ Det har således konstaterats i förarbeten att lagen inte ställer upp hinder mot att ett barn kan adopteras efter en vårdnadsöverflyttning. Det har däremot angetts att det inte ska användas på det sättet eftersom det strider mot det allmänna rättsmedvetandet.¹⁴¹ Möjligheten är ändå ett konstaterat faktum.

6.3 Avslutande kommentar

Avsnittet har nu klargjort för den sista delen för förståelsen för hur den civilrättsliga och offentligrättsliga regleringen samspelar och hur offentligrättsliga beslut av tvångskaraktär kan göra att civilrättsliga regler i sin tur sätter syftet med det offentliga barnskyddet ur spel. Med anledning av att det i Sverige inte behandlats särskilt ingående hur en sådan situation ska hanteras när det brister i samspelet är det intressant att se till hur andra länder har hanterat situationer när liknande problematik har uppdagats. Ett exempel är Norge som tidigt insåg problematiken med att inte reglera förhållandet mellan motsvarande åtgärder för vårdnadsöverflyttning och adoption.

¹³⁹ SOU 2000:77 s. 142; SOU 2015:71 s. 631.

¹⁴⁰ Prop. 1981/82:168 s. 39.

¹⁴¹ SOU 2000:77 s. 142; Singer (2019) s. 280.

7 Norge

I uppsatsens föregående avsnitt som behandlat gällande svensk rätt har det klargjorts för att det inte finns någon offentligrättslig möjlighet att tvångsadoptera ett barn. Vad som däremot blivit tydligt är att det finns en möjlighet att kringgå syftet med tvångslagstiftningen och istället utnyttja samspelet mellan offentligrätten och civilrätten för att genomföra en adoption. En annan rättsordning där liknande problem tidigare har uppmärksammats är Norge. Föreliggande avsnitt ämnar därför till att, i förhållande till problemet som föreligger i regleringen i Sverige, uppmärksamma hur Norges reglering ser ut. Som det tidigare klargjorts för i det inledande avsnittet är inte avsikten att föreliggande avsnitt ska vara en komparation med svensk rätt. Avsnittet avser att tjäna i klargörande syfte i förhållande till den svenska rätten och i de avseende som den svenska rätten brister.

7.1 Gemensamma utgångspunkter inom barnskyddsregleringen i svensk och norsk rätt

Genom att studera både den svenska och den norska regleringen avseende offentlig barnavård kan det konstateras att mycket i de båda rättsordningarna är materiellt sätt väldigt lika. Liksom i Sverige har föräldrar i Norge ett vårdnadsansvar gentemot sina barn som benämns som ”foreldreansvar”¹⁴².¹⁴³ Föräldraansvaret innebär i stort att föräldrarna både har en rätt och en skyldighet att fatta avgörande beslut avseende barnets personliga angelägenheter.¹⁴⁴

Det primära omsorgsansvaret tillkommer föräldrarna även i norsk rätt och i de fall föräldrarna inte uppfyller sin omsorgsplikt eller i de fall då barnet riskerar att fara illa får barneverntjensten¹⁴⁵ ingripa med olika tvångsmässiga

¹⁴² Kommer vidare att översättas och benämnas som ”föräldraansvar”.

¹⁴³ Jmf § 30 bl. & 6 kap. 2 § FB.

¹⁴⁴ Smith & Lødrup (2006) s. 98 f.

¹⁴⁵ Motsvarande svenska socialnämnden.

åtgärder för att skydda barnet.¹⁴⁶ Barneverntjensten kan då ingripa genom att ta över omsorgsansvaret över barnet, men föräldrarna behåller vårdnadsansvaret¹⁴⁷, likt den svenska möjligheten att tvångsomhänderta ett barn.¹⁴⁸ Ett alternativ är att placera ett barn i ett fosterhem där fosterfamiljen utövar den dagliga omsorgen över barnet.¹⁴⁹ Fosterhemsplaceringen är således motsvarande familjehemsplacering i Sverige.

7.2 Regleringen av fråntagandet av föräldraansvaret och tvångsadoption

Efter att barn har blivit placerade i fosterhem kan det finnas fall då det krävs ytterligare åtgärder för att trygga ett barns uppväxt. Vissa gånger kan det anses att förhållandet mellan barnet och dess föräldrar inte kan förändras till det bättre under en överskådlig tid framöver, och i dessa fall kan de biologiska föräldrarnas föräldraansvar fråntas.¹⁵⁰ Fråntagandet av föräldraansvaret regleras i samma bestämmelse som den rättsliga möjligheten till tvångsadoption, § 4-20 Lov om barneverntjenster av 17. Juli 1992 nr. 100¹⁵¹. Det är däremot två självständiga åtgärder som har självständiga villkor som måste uppfyllas. Trots dess självständiga betydelse i förhållande till varandra fråntas oftast föräldraansvaret i syfte att adoptera.¹⁵² Självständigheten av fråntagandet av föräldraansvaret beror på vilka grunder som fråntagandet åberopas på. I de fall som adoption prövas i samband med fråntagandet av föräldraansvaret har inte fråntagandet av föräldraansvaret någon självständig betydelse, då är det villkoren för tvångsadoption som är avgörande.¹⁵³ Fråntagandet av föräldraansvaret som en självständig åtgärd berövar emellertid inte rätten att senare uppfylla villkoren för tvångsadoption.¹⁵⁴

¹⁴⁶ Smith & Lødrup (2006) s. 98 & 224.

¹⁴⁷ Lindboe (2012) s. 83.

¹⁴⁸ Jmf 2 § LVU.

¹⁴⁹ Lindboe (2012) s. 223.

¹⁵⁰ Bendiksen (2008) s. 258 f.

¹⁵¹ Vidare bvl.

¹⁵² Bendiksen (2008) s. 265 f.

¹⁵³ Bendiksen (2008) s. 268 f.

¹⁵⁴ Bendiksen (2008) s. 273.

När föräldrarna blir fråntagna föräldraansvaret mister de vårdnadsansvaret över barnet. Liksom i svensk rätt mister de då rätten att samtycka, eller inte samtycka, till adoption.¹⁵⁵ Efter att föräldraansvaret är fråntaget så är det upp till fylkesnemnda¹⁵⁶ att ge ”samtycke” till adoptionen efter att den har konstaterat att villkoren i § 4-20 stycke 3 bvl. är uppfyllda. Tvångsmässig adoption är den mest ingripande åtgärden som kan vidtas inom den norska barnavården.¹⁵⁷

7.3 Tvångsadoption

Det har först många olika resonemang i norska förarbeten och litteratur om möjligheten att adoptera utan samtycke. Det klargörs i förarbetena att hänsyn har tagits till att tvångsadoption är en mycket ingripande och drastisk åtgärd eftersom det är en absolut åtgärd som slutligt bryter de rättsliga banden mellan barn och föräldrar. Vidare har det konstaterats att en sådan möjlighet likväl är mycket viktig för att barn ska kunna garanteras att växa upp under säkra förhållanden utan osäkerhet inför hur framtiden ter sig.¹⁵⁸

7.3.1 Förutsättningarna för tvångsadoption i § 4-20 bvl.

Det kan konstateras att tvångsmässig adoption är inget som sker på automatik. Det anges i § 4-20 stycke 3 bvl. att fylkesnemnda ”kan” ge samtycke till adoption, vilket tyder att det inte finns en skyldighet att göra det. Det finns således ett utrymme för bedömning.¹⁵⁹ Ett övervägande av att ge samtycke till adoption måste vara noggrant och konkret i varje enskilt fall, även om villkoren i bestämmelsen är uppfyllda. Ett noga och korrekt övervägande följer av att tvångsadoptionen är en sådan ingripande åtgärd med en absolut verkan att det noga måste föregås av välavvägda resonemang.¹⁶⁰ Ingripandet är

¹⁵⁵ Se § 10 adl.

¹⁵⁶ Fylkesnemnda är ett domstolsliknande förvaltningsorgan.

¹⁵⁷ Bendiksen (2008) s. 292.

¹⁵⁸ Ot.prp.nr 44 (1991-1992) s. 53 f.

¹⁵⁹ Jmf § 4-20 bvl.

¹⁶⁰ Bendiksen (2008) s. 273 f.

ett mycket stort offentlighetsrättsligt ingripande eftersom det kan sägas att fylkesnemnda ger samtycke till adoption i de biologiska föräldrarnas ställe.¹⁶¹ Förarbeten som avser adoption framhåller även att det är en väldigt ingripande åtgärd att beröva de biologiska föräldrarna sitt föräldraansvar i syfte att adoptera bort barnet. I de flesta fall är det troligtvis inte nödvändigt att vidta ett sådant långtgående ingripande för att skydda barn mot försummelsen från föräldrarnas sida. Det finns andra alternativ som oftast brukar anses vara tillräckliga för att säkerställa att barnet får det skydd och den omsorg som barnet behöver utan att det ger en permanent verkan så som en tvångsadoption ger.¹⁶² Det sagda innebär alltså att fylkesnemnda endast ska ge samtycke till tvångs- adoption i föräldrarnas ställe om det är klarlagt att en adoption är till barnets bästa.¹⁶³

I § 4-20 stycke 3 bvl. anges fyra kumulativa villkor som måste vara uppfyllda för att en tvångsadoption ska kunna genomföras. Enligt bestämmelsen så måste det anses sannolikt att föräldrarna är permanent oförmögna att ge barnet tillräcklig omsorg och vård, alternativt om barnet har en sådan anknytning till sitt fosterhem att det skulle leda till allvarliga problem om barnet rycks upp från fosterhemmet.¹⁶⁴ Adoptionen måste även anses vara till barnets bästa.¹⁶⁵ De som ansöker om att adoptera barnet måste även ha varit barnets fosterföräldrar samt att dessa anses vara lämpliga för att uppfostra barnet som sitt eget.¹⁶⁶ Till sist anges det att villkoren för adoption enligt Lov om adopsjon 16 juni 2017 nr. 48¹⁶⁷ måste vara uppfyllda.¹⁶⁸

7.3.1.1 Tidigare reglerings betydelse för dagens reglering

Regleringen avseende tvångsadoption har emellertid inte alltid funnits som en bestämmelse i den offentlighetsrättsliga lagstiftningen. Tidigare gällde Lov om

¹⁶¹ Bendiksen (2008) s. 299 & 329.

¹⁶² NOU 2014:9 s. 141 f.

¹⁶³ Hogenstad & Stenberg (2000) s. 137.

¹⁶⁴ § 4-20 3 stycket punkten a bvl.

¹⁶⁵ § 4-20 3 stycket punkten b bvl.

¹⁶⁶ § 4-20 3 stycket punkten c bvl.

¹⁶⁷ Vidare adl.

¹⁶⁸ § 4-20 3 stycket punkten d bvl.

barnevern 17 juli 1953 nr. 14¹⁶⁹ där det inte fanns någon rättslig grund för att tvångsmässigt adoptera bort ett fosterhemsplacerat barn. Däremot fanns möjligheten att frånta föräldrarna deras föräldraansvar, likt den möjlighet som finns i den nu gällande lagen. Adoptionsbeslut kunde endast tas via regleringen avseende adoption och då krävdes det att vårdnadshavaren samtyckte till adoption.¹⁷⁰

1953 års barnevernlov hade således ingen uttrycklig bestämmelse som möjliggjorde ett fråntagande av föräldraansvaret i syfte att adoptera bort barnet. Däremot var det väldigt omdiskuterat angående hur bestämmelsen kunde användas eftersom det hade utvecklats någon form av praxis där det mer eller mindre hade uttalats att efter fråntagandet av föräldraansvaret avsågs en adoption att genomföras. I förarbeten nämndes däremot inte något om att bestämmelsen kunde användas på det sättet för att bana vägen för en adoption. Även norska forskare och andra rättsligt kunniga uttalade att bestämmelse rättsligt sätt inte skulle användas på det sättet. Till slut kom en dom som konstaterade och klargjorde vad tidigare praxis hade berört.¹⁷¹

7.3.1.2 Rt. 1982 s. 1687

Målet handlade om en mamma som hade blivit fråntagen sitt föräldraansvar över sin son, med syftet att pojken skulle adopteras av fosterföräldrarna. Ett liknande mål hade aldrig tidigare behandlats i Høyesteretten¹⁷² och mamman påpekade att det inte förelåg någon legal rätt att frånta henne föräldraansvaret i syfte att adoptera bort hennes barn, med hänvisning till regleringen i 1953 års barnevernlov. Høyesteretten prövade således om fråntagandet av föräldraansvaret kunde göras i syfte att adoptera barnet. Domstolen slog slutligen fast att § 20 i 1953 års barnevernlov inte innehöll en begränsning att frånta föräldraansvaret i syfte att adoptera. Den enda förutsättningen var att vårdnaden först måste tas över enligt § 19 samt att villkoren för att upprätthålla vårdbeslutet fanns enligt § 48.

¹⁶⁹ Vidare 1953 års barnevernlova.

¹⁷⁰ Bendiksen (2008) s. 32.

¹⁷¹ Bendiksen (2008) s. 32 f.

¹⁷² Motsvarande Högsta domstolen i Sverige.

7.3.2 Beaktande av en icke vårdnadshavande föräldrar i mål om tvångsadoption

Utifrån hur regleringen numera ser ut är frågan vidare hur stort inflytande föräldrarna har i mål om adoption och vilken mån som föräldrarnas motsättningar ska beaktas. En förälder som genom ett tidigare beslut blivit fråntagen föräldraansvaret ska oftast ses som en part i mål avseende adoption. Först måste dock en bedömning göras mot bakgrund av vilken betydelse ett adoptionsbeslut skulle få för en icke vårdnadshavande förälder i det enskilda fallet. Trots att föräldrarna inte har vårdnadsansvar över barnet kommer ett adoptionsamtycke från fylkesnemnda påverka dem och deras förhållande till barnet, vilket måste beaktas. I de fall föräldraansvaret blir fråntaget i samband med adoption är föräldrarna emellertid alltid parter i målet. Föräldrar är således fortsatt parter trots att de inte längre har vårdnadsansvar över barnet. Rätten att vara part grundar sig på att adoption mot föräldrars vilja redan är en så pass ingripande åtgärd att om föräldrarna inte hade fått vara part i målet hade ingripandet setts som ännu mer långtgående. Även om föräldrarna under vissa omständigheter, som nämnts när föräldraansvaret fråntagits självständigt, inte anses som part i målet har de rätt att yttra sig i egenskap av icke vårdnadshavare, enligt § 10 adl. Det är emellertid en mycket mer begränsad rätt än att anses som part i målet.¹⁷³

7.4 Införandet av öppen adoption

Det finns situationer då en tvångsadoption är till barnets bästa och också bör genomföras, men där det finns ett värde i att barnet fortsatt har kontakt med sina biologiska föräldrar. Frågan aktualiserades i Rt. 1997 s. 534 där Høyesteretten prövade om en tvångsadoption skulle genomföras för två barn. Det var många omständigheter som i fallet talade för en adoption mot mammans vilja, men domstolen tog däremot upp att ett argument mot adoptionen var att barnen berövades umgänge med sin mamma på grund av adoptionens absoluta

¹⁷³ Bendiksen (2008) s. 293.

rättsverkan. Domstolen utlade i samband med detta att lagstiftaren bör överväga en möjlighet till fortsatt umgänge även efter en adoption. Vid tiden för avgörande gällde att om det var önskvärt att kontakten mellan barnet och dess föräldrar skulle upprätthållas så medgavs inte adoption och ansågs inte vara en lämplig åtgärd. Rt. 1997 s. 534 gav upphov till det senare fall som ledde till det som idag är gällande rätt i Norge. I Rt. 2007 s. 651 kom nämligen Høyesteretten motsatsvis fram till att det varken framgick av ordalydelsen i § 4-20 bvl. eller av rättspraxis att adoption var uteslutet i de fall då fortsatt umgänge mellan barnet och dess biologiska föräldrar var önskvärt.

Mot bakgrund av Rt. 2007 s. 651 infördes år 2010 slutligen den nya lagbestämmelsen i bvl. avseende adoption av fosterhemsplacerade barn. Bestämmelsen i § 4-20a bvl. reglerar numera en så kallad ”öppen adoption”. Det innebär att det visserligen sker en tvångsadoption där föräldrarna fräntas föräldraansvaret och vårdnaden om sitt barn, men samtidigt finns det en rättsligt reglerad möjlighet till fortsatt kontakt mellan barnet och dess föräldrar.¹⁷⁴

7.5 Avslutande kommentar

Avsnittet har inte avsett att ge en fullständig gällanderättsanalys av den norska barnskyddsregleringen eftersom syftet med uppsatsen inte har varit att göra en komparativ studie. Syftet med avsnittet har varit att belysa och klargöra för behovet av en tydlig och förutsebar reglering, framförallt i förhållande till de allra mest ingripande åtgärderna. Avsnittet visar på flertalet olika aspekter som är av stor betydelse för regleringen, och att en faktisk reglering av tvångsadoption inte i sig innebär att det är en åtgärd som per automatik vidtas vid varje fall av fräntagande av föräldraansvar.

¹⁷⁴ Lindboe (2012) s. 136.

8 Avslutande diskussion

Framställningen har i de föregående avsnitten klargjort för hur samspelet mellan offentlighetsrätt och civilrätt kan brista i vissa avseenden som kan innebära att ett barn riskerar att tvångsmässigt adopteras. Framställningen har även klargjort för och belyst fler viktiga utgångspunkter av väsentlig betydelse i förhållande till tvångsmässiga åtgärder. För att slutligen besvara det övergripande syftet och frågeställningarna med uppsatsen avser kommande avsnitt att diskutera den förtäckta möjligheten att tvångsmässigt adoptera ett familjehemsplacerat barn i förhållande till rättssäkerhetens krav.

8.1 En förtäckt möjlighet till tvångsadoption

Framställningen har konstaterat att det inte finns en offentlighetsrättsligt reglerad möjlighet att frånta de biologiska föräldrarna deras barn mot deras vilja genom adoption. När ett familjehemsplacerat barn är i behov av trygghet och kontinuitet är det mest permanenta och lagenliga sättet att garantera barnet detta genom att flytta över vårdnaden till familjehemsföräldrarna. Vid en noggrannare utredning av rätten ter sig emellertid den goda tanken av att inte reglera mer ingripande åtgärder vara ett hot mot rättssäkerheten eftersom det ”döljer” sig en möjlighet att genomföra en tvångsmässig adoption.

Den förtäckta möjligheten till tvångsadoption möjliggörs genom att socialnämnden kan ansöka om att tvångsmässigt flytta över vårdnaden till familjehemsföräldrarna med stöd av 13 § LVU, som hänvisar till 6 kap. 8 § FB. Bestämmelsen i 6 kap. 8 § FB anger endast två rekvisit, varav samtycke från föräldrarna eller vårdnadshavarna inte är ett av rekvisiten. En vårdnadsöverflyttning utan samtycke regleras således som en tvångsåtgärd inom ramen för LVU. Den civilrättsliga regleringen av adoption skiljer sig därför från kriterierna för vårdnadsöverflyttning eftersom en adoption enligt 4 kap. 8 § FB kräver föräldrarnas samtycke i egenskap av vårdnadshavare. Utifrån regleringen om adoption kan det därmed konstateras att vårdnadshavare har en

form av ”vetorätt” i frågan om adoption av sina barn. Socialnämnden har därför inte rättsligt stöd att ansöka om att adoption ska ske på tvångsmässiga grunder, och det går utanför domstolarnas befogenheter att besluta om det. På grund av samtyckeskravet från vårdnadshavarna regleras således inte adoption inom ramen för LVU. Ett förfarande som avser att tvångsmässigt adoptera ett barn är således direkt lagstridigt. Vid en lagtolkning anser jag att det görs stor skillnad i lagstiftningen på ”föräldrar” och ”vårdnadshavare”. Den civilrättsliga regleringen av adoption i FB ger *vårdnadshavarna*, inte föräldrarna, den avgörande beslutanderätten över barnet. Det innebär att den eller de föräldrar som inte innehar vårdnaden om sitt barn saknar en sådan vetorätt, som annars tillkommer föräldrarna i egenskap av vårdnadshavare, eftersom det inte föreligger något samtyckeskrav i förhållande till föräldrarna. Det är alltså vårdnadshavarens samtycke som är det väsentliga.¹⁷⁵

En vårdnadsöverflyttning till familjehemsföräldrarna innebär att de övertar vårdnaden över barnet från barnets biologiska föräldrar, och därmed vetorätten i förhållande till adoptionssamtycket. I detta avseende anser jag att spelet mellan den civilrättsliga och den offentligrättsliga regleringen brister och blir problematiskt ur ett rättssäkerhetsperspektiv. På grund av att familjehemsföräldrarna innehar den legala vetorätten att samtycka till adoption efter en vårdnadsöverflyttning, enligt bestämmelsen i FB, möjliggör det att familjehemsföräldrarna kan driva på frågan avseende adoption eftersom det är dem som innehar vetorätten i frågan. De biologiska föräldrarna har i denna situation ingen legal möjlighet att motsätta sig detta då de förlorar vetorätten i samband med beslutet att flytta över vårdnaden. Genom detta sätt att hantera adoptionsfrågan kringgås syftet med tvångslagstiftningen. Samtidigt riskerar bakomliggande intressen att obefogat kränkas eftersom det i praktiken har genomförts en tvångsadoption, som inte ska vara möjlig att genomföra i Sverige.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Jmf NJA 1987 s. 1167 & NJA 1987 s. 628.

¹⁷⁶ Avsnitt 4 & 5; SOU 2015:71 s. 626.

Enligt min mening möjliggörs den förtäckta tvångsmässiga adoptionen i en mycket omfattande utsträckning med anledning av den rutinmässiga skyldigheten för socialnämnden att överväga vårdnadsöverflyttning efter tre år. Jag anser därför att rättsosäkerheten ligger i det faktum att den regelmässiga övervägningen av en vårdnadsöverflyttning innebär att det i praktiken rutinmässigt övervägs en framtida möjlighet till tvångsadoption. Troligtvis är bedömningen som föregår en vårdnadsöverflyttning noga genomförd och i sig inget problem ur ett rättsosäkerhetsperspektiv. Däremot anser jag att det i förlängningen blir rättsosäkert ur ett formellt rättsosäkerhetsperspektiv eftersom det i sådana bedömningar inte tas hänsyn till det faktum att en vårdnadsöverflyttning möjliggör att barnet i praktiken kan komma att adopteras på ett sätt som kan jämföras med en tvångsadoption. Ur ett formellt rättsosäkerhetskänsligt perspektiv brister ett beslut om vårdnadsöverflyttning således i att det görs bedömningar som i själva verket kan leda till oförutsebara konsekvenser. Det har konstaterats att en vårdnadsöverflyttning i regel inte ska genomföras om kontakten mellan barnet och föräldrarna är god. Det har dock visat sig i praxis att vårdnaden ändå kan flyttas över till familjehemsföräldrarna trots att kontakten mellan barnet och föräldrarna är god och trots att föräldrarnas situation har förbättrats. Barnets behov av kontinuitet, stabilitet och trygghet är faktorer som har varit avgörande i sådana fall.¹⁷⁷ Enligt min mening är ett sådant konstaterande ännu en anledning till att det brister i rättsosäkerheten mellan offentligvärdnaden och civilrätten i frågan om förtäckt adoption. Det påverkar förutsebarheten genom att det råder viss otydlighet för under vilka förutsättningar som det kan ske en vårdnadsöverflyttning, vilket i sin tur kan leda till en förtäckt adoption.

Det kan konstateras att med anledning av att en vårdnadsöverflyttning inte kräver samtycke innebär det att föräldrar blir försatta i ett rättsosäkert läge där de inte längre har möjligheter att påverka. Föräldrarna förlorar i stor utsträckning rätten att bestämma över sitt barn eftersom de inte har rättsliga möjligheter att påverka utfallet i någon betydande omfattning på grund av

¹⁷⁷ Se NJA 2014 s. 307 & Hovrätten över Skåne och Blekinge län, mål nr T 3004-07.

förlusten av den civilrättsliga bestämmanderätten. Den offentligrättsliga regleringen gör inte det möjligt att i sin tur förutse de rättsverkningar som kan bli aktuella eftersom LVU inte medger att en adoption sker med hjälp av tvång. Det innebär att socialnämnden besitter en stor makt när de beslutar om vårdnadsöverflyttning som kan påverka föräldrarna, och barnet, på ett avsevärt sätt. Det är av allra största vikt att rättsreglerna som aktualiseras i dessa lägen är klara, tydliga och precisa, vilket innebär att det formella kravet på legalitet går hand i hand med att rättsreglerna ska vara förutsebara och därmed rättssäkra. Legalitetsprincipen är i sammanhanget en särskilt viktig och grundläggande princip i förhållande till rättstillämpningen av offentligrättsliga tvångsåtgärder gentemot enskilda. Legalitetsprincipen innebär att ju mer ingripande en åtgärd är, desto viktigare är det att beslutet har en tydlig förankring i lagstiftning. Förarbetena har konstaterat att tvångsadoption, som en självständigt reglerad åtgärd, är mycket ingripande. Ett sådant ingripande hade krävt ett uttryckligt lagstöd. Enligt min mening kan bristen i samspelet mellan offentligrätten och civilrätten, som innebär en förtäckt tvångsmässig adoption, vara en ännu mer ingripande åtgärd eftersom det varken är förutsebart eller rättsligt legitimt. Jag anser därför att det är viktigt att samspelet mellan de olika regleringarna regleras ordentligt. Om lagstiftaren har tagit ett beslut om att inte reglera tvångsadoption inom ramen för den offentligrättsliga lagstiftningen måste åtminstone regleringen ”täcka upp” för de eventuella brister som kan uppstå. Om inte blir det rättsosäkra ”hål” mellan de olika regleringarna. Anmärkningsvärt är att det i förarbeten har tagits upp att tvångsmässig adoption genom att flytta över vårdnaden är möjlig, men inget har gjorts för att reglera hur en sådan situation ska behandlas. Avsaknaden av sådan reglering är i allra högsta grad ett hot mot rättssäkerheten, enligt min mening.

Det skulle vidare kunna hävdas att den ”förtäckta” möjligheten inte alls är förtäckt och därmed inte brister i rättssäkerhetsgarantier som legalitet och förutsebarhet. Faktum är att det rent konkret finns en reglerad rätt att adoptera om vårdnadshavarna samtycker till det och faktum är att det är familjehemsföräldrarna som är vårdnadshavare efter en vårdnadsöverflyttning och som

därmed kan samtycka. Det finns en avsaknad av vägledande praxis på situationen, men genom att tolka adoptionsregleringen, förarbeten och doktrin skulle kriterierna, enligt mig, avseende adoption troligtvis vara uppfyllda om familjehemsföräldrarna själva ansöker om adoption. För det första föreligger samtycke om familjehemsföräldrarna i egenskap av vårdnadshavare själva ansöker om att adoptera barnet. Genom att själva ansöka ”samtycker” de indirekt till att de själva adopterar barnet. För det andra skulle troligtvis en sådan typ av adoption även anses vara lämplig eftersom en lämplighetsbedömning inte ska utgå från föräldrarnas lämplighet eller olämplighet att vårda sitt barn. Avgörande ska vara om en vårdnadsöverflyttning är lämplig med hänvisning till barnets behov och intresse. Behovet av kontinuitet får lov att ges företräde till nackdel för återförening, om det är till barnets bästa. Det är däremot inte syftet att kringgå lagstiftningen på detta sätt eller syftet att samspelet mellan offentlig rätt och civilrätt ska fungera så, enligt förarbetena. Ett barn tvångsomhändertaras inte med anledning av att de ska få nya föräldrar. Ett barn tvångsomhändertaras för att de ska skyddas från sin hemmiljö som för tillfället är skadlig för dem. Det måste beaktas att återförening mellan barn och föräldrar är en grundläggande huvudregel och målsättning, både nationellt och internationellt. Avsaknaden av vägledande praxis innebär att det är högst oklart hur en domstol skulle hantera en ansökan om adoption i dessa fall. Trots att kraven för en adoption troligtvis, i många fall, skulle vara uppfyllda är det svårt att avgöra hur utfallet av en sådan bedömning hade blivit med hänsyn till förarbeten som säger att det inte är syftet med lagstiftningen. Oavsett vad, måste det konstateras att regleringen är formellt rättsosäker.

I Norge uppmärksammades ett problem som till viss del kan jämföras med den förtäckta möjligheten till tvångsadoption i svensk lagstiftning. Den tidigare gällande bestämmelsen i § 20 i 1953 års barnevernlov reglerade möjligheten att frånta föräldrarna föräldraansvaret, dvs. motsvarande den svenska vårdnadsöverflyttningen. Lagstiftningen var inte tydlig i huruvida det kunde vidtas en adoption efter fråntagandet av föräldraansvaret eller inte, vilket innebär att lagstiftningen saknade uttrycklig grund för att adoptera med hjälp av tvång i Norge. En del förarbeten och forskare hade uttalat att lagstiftningen

inte skulle användas på det sättet, samtidigt pågick det en intensiv diskussion hur regleringen egentligen skulle kunna användas. Den oklara regleringen kom tillslut att prövas av Norges högsta domstol i Rt. 1982 s. 1687, som kom fram till att det fanns rättsligt stöd för att genomföra en adoption efter fråntagandet av föräldraansvaret mot bakgrund av § 20 bvl., trots att det inte fanns uttryckligt stöd för det i den offentlighetslagstiftningen. Det konstaterades dock att regleringen var allt för otydlig och därför valde lagstiftaren i Norge att införa en uttrycklig bestämmelse om tvångsadoption för att förtydliga rättsläget. Genom ett sådant förtydligande ökade förutsebarheten och legalitetsprincipen i förhållande till regleringen eftersom det numera finns en tydligt reglerad möjlighet att tvångsadoptera. Ungefär i samma situation som Norge var på 1980-talet, innan högsta domstolen klagade vad som gäller i förhållande till frågan om adoption kan vidtas som ett led vid fråntagandet av föräldraansvaret, befinner sig Sverige idag.

Vid en utredning av möjligheten att kringgå lagstiftningen kan konstateras att samspelet mellan rättsområdena även brister ur ett materiellt rättssäkerhetsperspektiv. Med anledning av att tvångsingripanden är ett område som på många sätt rör människor är det flertalet etiska avvägningar som måste tillmätas betydelse när det sker offentlighetslagstiftningen för att det ska anses vara materiellt rättssäkert. Möjligheten att adoptera ett barn genom att utnyttja bristen i lagstiftningen är inte bara rättsosäkert i förhållande till förutsebarhet och legalitet, utan även med anledning av att både föräldrar och barn riskerar att berövas sin grundläggande rätt till skydd för familjeliv enligt artikel 8 EKMR utan att det föregås av etiska avvägningar i förhållande till rättigheten. Vid avvägningar av intressen inom ramen för tvångslagstiftningen måste det beaktas att alla ingripanden som myndigheterna gör är tvångsmässiga, dvs. mot den enskildes vilja. Med en utgångspunkt i offentlighetslagstiftning är det således konstaterat att rättssäkerheten är ytterst central och grundläggande för all offentlig reglering, däri tvångsvård av barn. Till skillnad från LVU är FB en civilrättslig reglering som innebär att det finns andra utgångspunkter och perspektiv som är av betydelse. Rättssäkerheten är således främst central i förhållandet mellan det offentliga och den enskilde. Vid en

adoption är det därför inte garanterat att det tas hänsyn till artikel 8 EKMR eftersom det inte är ett krav i det civilrättsliga förhållandet så som det är i det offentlighetsrättsliga.

Vid en adoptionsansökan enligt FB beaktas således en icke vårdnadshavande förälders rätt vid en adoption i mycket liten utsträckning. Föräldrarna är inte heller parter i målet, så som de hade varit vid ett mål inom ramen för LVU. En icke vårdnadshavande förälders rätt beaktas endast i form av att de har rätt att yttra sin åsikt, vilket i praktiken tycks ha relativt liten betydelse. Vårdnadshavarens samtycke är det som är det mest grundläggande kravet för att genomföra eller inte genomföra en adoption. NJA 1987 s. 116 och NJA 1987 s. 628 kan här tjäna viss ledning eftersom HD inte har tillmätt de icke vårdnadshavarnas motsättningar någon avgörande eller betydande vikt. Avgörande har varit barnets bästa. I Norge har det gjorts tydligt att föräldrarnas rätt ska beaktas vid tvångsadoption, om det sker i samband med fråntagandet av föräldraansvaret. De anses därmed vara parter i målet och domstolen måste göra en bedömning huruvida förhållandet mellan dem och deras barn påverkas av ett beslut om tvångsadoption. Även om de först blivit fråntagna föräldraansvaret och det senare sker en adoption ska föräldrarna allt som oftast ses som parter eftersom det har ansetts att det vore allt för ingripande att inte se till hur föräldrarna påverkas av ett adoptionsbeslut. Det innebär en reglerad och därmed förutsebarhet i att föräldrarnas rätt beaktas eftersom de ses som parter i målet, samt möjliggör etiska avvägningar i förhållande till föräldrarnas intressen och rättigheter. I dagens reglering i svensk rätt hade det troligtvis inte funnits någon möjlighet alls för föräldrarna att påverka en adoption efter vårdnadsöverflyttning eftersom de inte alls skulle vara parter i ett sådant mål. En sådan reglering är både oförutsebar och oproportionerlig eftersom den inskränkning i rätten till familjeliv som görs i förhållande till föräldrarna inte beaktas.

8.2 Konsekvenser av en offentlighetsrättsligt reglerad möjlighet till tvångsadoption

Det är konstaterat av framställningen att det svenska systemet för tvångsvård av barn i vissa avseenden är otillräckligt i fråga om formell och materiell rättssäkerhet. Frågan som är nära till hands att ställa i sammanhanget är hur rättssäkerheten hade påverkats om det istället fanns en offentlighetsrättslig reglering av tvångsadoption? En reglering av tvångsadoption skulle innebära stora offentliga ingreppsmöjligheter samt betydande inskränkningar i förhållande till enskilda människor och deras rättigheter. Det skulle samtidigt innebära en formellt rättssäkrare reglering med hänsyn till legalitetsprincipen och förutsebarheten som tungt vägande rättssäkerhetsgarantier. En reglerad möjlighet till tvångsadoption skulle även innebära att det är nödvändigt att väga grundläggande rättssäkerhetsgarantier mot varandra för att både vara en formellt och materiellt rättssäker reglering. Å ena sidan förutsebarheten och legalitetsprincipen, och å andra sidan proportionalitetsprincipen och den materiella rättssäkerheten.

En reglering av tvångsadoption hade varit ett mer formellt rättssäkert alternativ än den reglering som finns idag. En reglering av tvångsadoption skulle innebära att legalitetsprincipen tillgodoses på ett mer tillfredsställande sätt eftersom det skulle finnas uttryckligt lagstöd för en sådan åtgärd. Det skulle innebära att det i högre grad skulle gå att förlita sig på vad som anges i lagstiftningen och det skulle även finnas en förståelse för att det finns en risk för tvångsadoption. Förutsebarheten ökar således också. Enligt min mening kan en reglering av tvångsadoption dock ifrågasättas ur ett formellt rättssäkerhetsperspektiv utifrån det faktum att det i princip är helt omöjligt att avgöra hur något kommer att se ut i framtiden. Vid tvångsmässiga beslut handlar det om att socialnämnden och domstolen ska göra bedömningar utifrån de omständigheter som föreligger vid tiden för ett sådant beslut samt hur de tror att det kommer se ut i framtiden. Det handlar alltså om att ”sia in i framtiden”, vilket inte går att göra till hundra procent. Det innebär att det måste göras sköns-

mässiga bedömningar på osäkra grunder, som är en av de saker som rättssäkerheten ska motverka. En adoption skulle i sådana fall innebära att alla rättsliga band avskiljs mellan barnet och de biologiska föräldrarna mot bakgrund av skönmässiga förutsägingar om framtiden. Det är viktigt att socialnämnden vidtar åtgärder för att i allra största mån utreda och avgöra så långt som möjligt om det finns chanser till återförening mellan barn och föräldrar. Enligt min mening är det dock nödvändigt att i viss mån göra framtidspresumtioner för att säkerställa att barn inte far illa. Utan presumtioner om framtiden hade det inneburit att barn riskerade att allvarligt skadas innan ett beslut om omhändertagande tagits eller riskerat att återförenas med en förälder som är skadlig för barnet. Av naturliga skäl kan inte en människa se in i framtiden, och därför är skönmässiga bedömningar nödvändiga i viss utsträckning. Trots att den formella rättssäkerheten är grundläggande i förhållande till statliga ingripanden i den enskildes sfär, är det inte möjligt att regleringen till hundra procent är helt i enlighet med förutsebarheten. Det är helt enkelt inte möjligt att göra helt förutsebara framtidspresumtioner, varpå det är nödvändigt att i viss mån göra skönmässiga förutsägingar om framtiden.

Ur ett materiellt rättssäkerhetsperspektiv skulle vidare vissa etiska värden troligtvis få stå tillbaka för förutsebarhet och legalitet om en offentlighetsrättslig reglering av tvångsadoption skulle införas i Sverige. Ett intresse som allra mest hade fått stå tillbaka för en reglering är föräldrarnas rätt till skydd av familjeliv. En stor anledning till att tvångsadoption inte regleras i svensk rätt har i förarbeten ansetts vara en allt för ingripande åtgärd och därmed inte ansetts vara proportionerligt i förhållande till det intresse som åtgärden avser att tillgodose. Det tyder på en relativt stark föräldrarätt i Sverige och en respekt för det ingripande som en tvångsadoption innebär. Det har ansetts vara tillräckligt med vårdnadsöverflyttning för att tillgodose barnets behov. Om adoption således reglerats i LVU, för att garantera den formella rättssäkerheten, så hade föräldrarnas intresse av rätt till familjeliv kränkts trots att artikel 8 EKMR ska beaktas vid tvångsmässiga åtgärder. Anledningen är att det i den inledande paragrafen i LVU stadgas att barnets bästa ska vara avgörande vid beslut som rör barn, och vid tvångsadoption, om det skulle reglerats. Ur ett materiellt

rättssäkerhetshänseende är detta rättsosäkert i förhållande till föräldrarna, eftersom om en adoption skulle bedömas vara till barnets bästa skulle alla rättsliga band avskiljas mellan barn och föräldrar. Föräldrarna fräntas därmed sitt barn och bestämmanderätten över barnet med absolut verkan, och de berövas därigenom den grundläggande rättigheten till familjeliv, vilket kan ses som ett oetiskt och oproportionerligt beslut. Det innebär att i förmån för en formellt rättssäkrare reglering hade den materiella rättssäkerheten få stå tillbaka, vilket är i enlighet med vad som sägs i avsnitt 3.1.3.

Enligt min mening är däremot en reglerad tvångsadoption i praktiken inte lika ingripande och rättsosäker ur ett materiellt hänseende för barnet. En adoption skulle, i enlighet med barnkonventionen och LVU, innebära att en sådan åtgärd hade varit tvungen att avgöras mot bakgrund av vad som är barnets bästa. Det vore inte otänkbart att en adoption skulle kunna vara till barnets bästa, dvs. bättre än att återförenas med sina föräldrar, och skulle därför vara en positiv åtgärd och ett beaktande av barnets etiska värden. Visserligen blir även barnet berövad sin rätt till familjeliv med sin biologiska familj enligt artikel 8 EKMR, som är en mycket inskränkande åtgärd. Den absoluta verkan av en adoption kan därmed ifrågasättas ur ett proportionalitetshänseende även med anledning av att ett adopterat barn inte längre har någon reglerad umgängesrätt med sina biologiska föräldrar. Det skulle således kunna hävdas att det inte är proportionerligt för de barn som någon gång i framtiden kanske skulle vilja ha ett umgänge eller relation med sina biologiska föräldrar. Eftersom proportionalitetsprincipen innebär att en åtgärd inte får vara mer långtgående än vad ändamålet kräver skulle en vårdnadsöverflyttning i den bemärkelsen vara tillräckligt för ändamålet, dvs. för att ge barnet kontinuitet och trygghet. Samtidigt skulle det finnas kvar en legal umgängesrätt med de biologiska föräldrarna.

Trots en eventuell reglering av tvångsadoption måste det konstateras att det fortfarande skulle finnas en risk för att kringgåendet vid en vårdnadsöverflyttning likväl kan tillämpas om inte förutsättningarna för en tvångsadoption skulle vara uppfyllda. Exempelvis skulle det innebära att i de fall som det

anses räcka med en vårdnadsöverflyttning är problemet med den förtäckta möjligheten att adoptera fortsatt ett faktum. För att inte riskera detta och för att få en formellt rättssäker reglering skulle det vara nödvändigt att reglera förhållandet mellan LVU och FB på ett mer konkret sätt. Hur en sådan reglering skulle se ut finns det däremot inte möjlighet att diskutera eller utreda inom ramen för denna uppsats. Däremot skulle en reglering av tvångsadoption trots allt eliminera risken av kringgåendet till viss del eftersom det då skulle finnas en reglerad möjlighet till adoption inom ramen för tvångslagstiftningen.

Norge har relativt nyligen infört alternativet ”öppen adoption” som kan tänkas bidra till ökad rättssäkerhet, både materiellt och formellt. Alternativet har möjliggjort att trygghet och kontinuitet kan garanteras samtidigt som det finns en reglerad rätt till fortsatt umgänge mellan barn och föräldrar som har en god kontakt med varandra. Enligt min mening skulle även en öppen adoption vara mer tillfredställande ur en proportionalitetshänsyn för både barn och dess föräldrar. Etiska värden som rätt till familjeliv inskränks visserligen, men vägs upp av att det finns en reglerad möjlighet för barn att ha umgänge med sina biologiska föräldrar. Samtidigt möjliggörs en permanent stabilitet, kontinuitet och trygghet för barnet. I förhållande till föräldrarnas rätt så innebär en öppen adoption fortfarande ett stort ingripande i rätten till familjeliv. De har permanent förlorat vårdnaden om sitt barn och kommer inte kunna återförenas med barnet. Det som till viss del väger upp för föräldrarnas kränkning av rätt till familjeliv är att det i sådana fall skulle finnas en rättsligt reglerad rätt för barnet att ha umgänge med sina föräldrar, och därigenom en större möjlighet för föräldrarna till umgänge med barnet, trots adoption. Den formella rättssäkerheten stärks också genom att det finns en reglering som ökar förutsebarheten med anledning av att det då skulle finnas en uttrycklig möjlighet till tvångsmässig adoption, samtidigt som det finns en förutsebarhet i att det trots en adoption finns en reglerad umgängerätt. Vid en adoption enligt FB finns ingen lagstadgad rätt till umgänge utan det är upp till barnets nya vårdnads-havare att avgöra om umgänge ska ske eller inte. En reglering av öppen ad-

option skulle emellertid fortfarande vara en mycket långtgående och inskränkande åtgärd eftersom det trots allt skulle vara en adoption mot de biologiska föräldrarnas vilja. De absoluta verkningarna som avskiljer alla de rättsliga banden mellan barn och föräldrar är trots allt ett faktum som inte går att bortse från.

8.3 Avslutande kommentar

Uppsatsen har i förevarande avsnitt diskuterat uppsatsens frågeställningar för att uppfylla syftet med framställningen. Uppsatsen har i det gångna behandlat mycket komplexa frågeställningar som inte har några givna svar. Jag har utifrån min utredning av gällande rätt och centrala rättigheter, samt i jämförelse med Norge, försökt att visa på några aspekter som jag uppmärksammat och funderat över i sammanhanget av ett komplext rättssäkerhetsproblem. I nästkommande avsnitt avser uppsatsen att avrundas genom att slutligen framställa en kort avslutande reflektion över det avhandlade problemet.

9 Avslutande reflektion

Det spelar egentligen ingen större roll att möjligheten att kringgå lagstiftningen är obeprövad i svensk domstol. Förekomsten av att det finns en brist i samspelet mellan offentlighetsrätten och civilrätten som möjliggör en förtäckt möjlighet att adoptera ett tvångsplacerat barn genom att flytta över vårdnaden är rent formellt sett mycket rättsosäkert. Det är även materiellt sett en rättsosäkerhet eftersom det bortser från flera etiska avvägningar av grundläggande mänskliga rättigheter. Oavsett om det inte verkar vara ett stort problem rent praktiskt, eftersom det verkar som att möjligheten inte används i någon nämnvärd utsträckning, är det av betydelse rent rättssäkerhetsmässigt. Regleringen är även rättsosäker med anledning av att det inte finns någon vidare rättspraxis eller förarbeten att falla tillbaka på. Det saknas således vägledning för hur problemet ska hanteras och hur intressen och etiska värden ska värderas och avvägas om problemet någon gång skulle uppkomma i praktiken.

Även om en reglering införs som reglerar tvångsadoption innebär inte det att tvångsadoptioner bör vara ett alternativ som ska övervägas vid varje tillfälle. Genom att reglera tvångsadoption inrättas däremot möjligheten att utarbeta under vilka omständigheter som barn kan bli tvångsadopterade och hur intresset av att inte berövas sin familj, och föräldrarnas intresse av att inte bli berövade sitt barn, ska hanteras. Däremot löser inte en reglering alla rättssäkerhetsfrågor. Även om en reglering av tvångsadoption hade införts hade troligtvis samspelet mellan offentlighetsrätt och civilrätt varit detsamma i fråga om adoption. Därför skulle en stor del av rättssäkerhetsproblematiken kvarstå. Hur de problemen ska lösas är en allt för stor fråga att ta upp inom ramen för denna uppsats. Det jag kan konstatera med hjälp av denna uppsats är att det finns en rättssäkerhetsproblematik i den nuvarande regleringen, och att lagstiftningen skulle behöva genomgå en viss omarbetning för att täcka igen de rättsosäkra "hålerna" i samspelet mellan den offentlighetsrättsliga och den civilrättsliga regleringen som möjliggör en förtäckt tvångsmässig adoption.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

NOU 2014:9 – *Ny adoptionslov.*

Ot.prp.nr.44 (1991-1992) – *Om lov om barneverntjenster.*

SOU 2000:77 – *Omhändertagen - Samhällets ansvar för utsatta barn och unga.*

SOU 2014:3 – *Boende utanför det egna hemmet – placeringsformer för barn och unga.*

SOU 2015:71 – *Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU.*

Prop. 1979/80:1 – *Om socialtjänsten.*

Prop. 1981/82:168 – *Om vårdnad och umgänge m.m.*

Prop. 2002/03:53 – *Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.*

Prop. 2012/13:10 – *Stärkt stöd och skydd för barn och unga.*

Prop. 2017/18:121 – *Modernare adoptionsregler.*

Prop. 2017/18:186 – *Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter.*

Prop. 2020/21:35 – *Regelbundna överväganden av vårdnadsöverflyttning och särskilda lämplighetskrav för offentliga biträden.*

Litteratur

Ahlström, Kristina, (2018), *Förvaltningslagen – En kommentar*, reviderad 1:a upplagan, Karnov Group Sweden AB.

Bendiksen, R.L. Lena, (2008), *Barn i langvarige fosterhjemsplasseringer – foreldreansvar og adopsjon*, Fagboksforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Bengtsson, (2011), *SOU som rättskälla*, SvJT s.777–785.

Danelius, Hans, (2015), *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, upplaga: 5:2, Nordstedts Juridik AB.

Fäger, Catarina, (2020), *Förvaltningslagen – En kommentar med inriktning mot socialt arbete*, 1:a upplagan, Studentlitteratur AB.

Grahn-Farley, Maria, (2019), *Barnkonventionen – En kommentar*, 1:a upplagan, Studentlitteratur AB.

Grönwall, Lars & Holgersson, Leif, (2004), *Socialtjänsten handbok om SoL, LVU och LVM*, 1:a upplagan, Gothia Förlag AB.

Hogenstad, Marianne & Stenberg, R. Knut, (2000), *Adopsjonsloven – Kommentartutgåva*, Universitetsforlaget AS.

Jareborg, Nils, (2004), *Rättsdogmatik som vetenskap*, SvJT s. 1–10.

Kleineman, Jan (2018), 'Rättsdogmatisk metod', i: (red.) Nääv, Maria & Zamboni, Mauro, *Juridisk metodlära*, Studentlitteratur AB.

Leviner, Pernilla & Lundström, Tommy, (2017), 'Om tvångsomhändertagande av barn – en inledning', i: (red.) Leviner, Pernilla & Lundström, Tommy, *Tvångsvård av barn och unga – rättigheter, utmaningar och gränzoner*, Wolters Kluwer Sverige AB.

Leviner, Pernilla, (2011), *Rättsliga dilemman i socialtjänstens barnskyddsarbete*, 1:a upplagan, Jure Förlag AB.

Leviner, Pernilla, (2017), 'Samtyckeskonstruktionen i LVU – en analys av gränsdragningen mellan frivillighet och tvång, grundantaganden om människans autonomi samt barns begränsade självbestämmanderätt', i: (red.) Leviner, Pernilla & Lundström, Tommy, *Tvångsvård av barn och unga – rättigheter, utmaningar och gränzoner*, Wolters Kluwer AB.

Lindboe, Knut, (2012), *Barnevernrett*, 6:e upplagan, Universitetsforlaget AS.

Lundgren, Lars & Sunesson, Per-Anders, *Nya sociallagarna: med kommentarer i lydelsen den 1 januari 2019*, upplaga 32, Nordstedts Juridik AB.

Mattsson, Titti, (2002), *Barnet och rättsprocessen – Rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård*, Juristförlaget i Lund.

Mattsson, Titti, (2006), *Barnet som subjekt och aktör: en rättslig studie om barn i familjehem*, 1:a upplagan, Iustus AB.

Mattsson, Titti, (2010), *Rätten till familj inom barn- och ungdomsvården*, 1:a upplagan, Liber AB.

Olsen, Lena, (2004), *Rättsvetenskapliga perspektiv*, SvJT s. 105–145.

Rejmer, Annika, (2017), 'Forskning som verktyg för att förverkliga barns rättigheter', i: (red.) Brattström, Margareta & Jänträ-Jareborg, Maarit, *För barns bästa. Vänbok till Anna Singer*, Iustus Förlag AB.

Sandgren, Claes, (2015), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, 3 upplagan, Norstedts Juridik AB.

Schiratzki, Johanna, (1997), *Vårdnad och vårdnadstvister*, Nordstedts Juridik AB.

Singer, Anna, (2019), *Barnets bästa – om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, 7:e upplagan, Norstedts Juridik AB.

Smith, Lucy & Lødrup, Peter, (2006), *Barn og foreldre*, 7:e upplagan, Gyldendal Norsk Forlag AS.

Staaf, Annika & Zanderin, Lars, (2019), *Förvaltningsrätt: en introduktion för professionsutbildningar*, 6:e upplagan, Liber AB.

Staaf, Annika, (2005), *Rättssäkerhet och tvångsvård*, Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

Staaf, Annika, Nyström, Birgitta & Zanderin, Lars, (2016), *Rätt och Rättssystem: en introduktion för professionsutbildningar*, 2:a upplagan, Liber AB.

Svensson, Gustav, (2012), *Högsta förvaltningsdomstolen och tvångsvården*, 1:a upplagan, Norstedts Juridik AB.

Swärd, Susann, (2020), *Barnkonventionen i praktisk tillämpning*, 2:a upplagan, Norstedts Juridik AB.

Zila, Josef, (1990), *Om rättssäkerhet*, SvJT s. 284–305.

Lagkommentarer

Ehrenkrona, Carl Henrik, lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna artikel 8, lagkommentar, Juno, hämtad 2020-09-22.

Kuttenkeuler, Anne, Föräldrabalk (1949:381) 4 kap. 1 §, lexino, Juno, hämtad: 2020-12-15.

Oldenstedt, Boel, föräldrabalk (1949:381) 6 kap. 8 §, Lexino, Juno, uppdaterad: 2020-08-16, hämtad: 2020-10-13.

Singer, Anna, Singer, föräldrabalk (1949:381), lagkommentar, Juno, senast genomgången: 2020-12-03, hämtad 2020-12-13.

Övrigt

Allt om juridiks hemsida, sökord: *offentlig rätt*, <https://www.alltomjuridik.se/lar-dig-juridiska/rattsomraden/offentlig-ratt/https://www.alltomjuridik.se/lar-dig-juridiska/rattsomraden/offentlig-ratt/>, hämtad: 2020-12-01.

Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14, (2013), *Barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa*, FN:s kommitté för barnets rättigheter, CRC/C/GC/14, publicerad: 2013-05-29, hämtad 2020-09-23.

Socialstyrelsen, (2006), *Om barnet behöver ny vårdnadshavare*, publicerad: december 2006, hämtad: 2020-12-28.

Socialstyrelsen, (2015), *Föräldraskap genom adoption*, publicerad: januari 2015, hämtad: 2020-12-03.

Socialstyrelsen, (2020), *Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2019*, publicerad: 2020-08-25, hämtad: 2020-11-12.

Rättsfallsförteckning

NJA 1987 s. 116

NJA 1987 s. 628

NJA 2014 s. 307

Rt. 1982 s. 1687

Rt. 1997 s. 534.

Rt. 2007 s. 651

Hovrätten över Skåne och Blekinge län, mål nr T 3004-07

Olsson mot Sverige